

Vesko Gagović

Ana Đukanović-Miljkovac

LIKOVNA KULTURA

za treći razred osnovne škole
PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
PODGORICA, 2025.

mr Vesko Gagović
dr Ana Đukanović-Miljkovac

LIKOVNA KULTURA
za treći razred osnovne škole
PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE

Za izdavača: mr Aleksandra Hajduković, direktorica

Glavni urednik: mr Radule Novović

Odgovorni urednik: Lazo Leković

Urednica: Maja Malbaški

Recenzenti: mr Ana Matić
mr Marija Kapisoda
Sonja Đuranović
Nađa Luteršek
Ana Čalov-Prelević

Lektura: Dragan Batrićević

Korektura: Jasmina Radunović

Grafičko oblikovanje: Momčilo Ćorsović
Marijana Simonović

Tehnička urednica: Dajana Vukčević

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-303-2498-7
COBISS.CG-ID 32928004

Nacionalni savjet za obrazovanje, Rješenjem br. 08/2-119/25-484/6 od
28. 1. 2025. godine, odobrio je ovaj priručnik za upotrebu u osnovnoj školi.

Copyright © Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica, 2025.

SADRŽAJ

UVOD	5
I. RAZVOJNE TENDENCIJE KARAKTERISTIČNE ZA LIKOVNO IZRAŽAVANJE OSMOGODIŠNJE DJECE	6
II. POSEBNOSTI DJEČJEG LIKOVNOG IZRAŽAVANJA.	7
III. LIKOVNI TIPOVI DJECE	11
Podjela likovnih tipova prema karakteru izraza	12
Podjela likovnih tipova prema tehničkim sposobnostima i motivaciji	13
Likovno daroviti učenici	14
Učenici s posebnim obrazovnim potrebama	14
IV. TEME I MOTIVI	17
Korelacija predmeta likovna kultura sa drugim predmetima	18
V. VREDNOVANJE LIKOVNIH RADOVA UČENIKA	18
Likovno vrednovanje umjetničkih radova.	19
VI. OSNOVNI I MINIMALNI STANDARDI ZNANJA	20
Likovna područja i likovne tehnike.	20
Posjete galerijama i muzejima	23
Likovna radionica	24
Udžbenik likovne kulture	25
VII. SCENARIJI ZA ČASOVE.	27
1. Linijske površine u prirodi i okolini.	27
2. Površine ispunjene različitim linijama.	28
3. Svijetle i tamne površine	29
4. Kako nastaje slika	30
5. Kako razlikujemo sliku i crtež	32
6. Boje i njihove nijanse	33
7. Čiste i miješane boje.	34
8. Svijetle i tamne boje.	35
9. Osvjetljavanje i potamnjanje boja	36
10. Unutrašnji i spoljašnji prostor	37
11. Oblikovanje i građenje prostora	38
12. Uređenje unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora	40
13. Po čemu se skulptura razlikuje od crteža i slike	41
14. Čvrsti, meki i savitljivi vajarski materijali	42

15. Cjelina i djelovi skulpture	43
16. Dodavanje i oduzimanje materijala	44
17. Otiskivanje i štampanje različitih površina	45
18. Matrice od mekih materijala	46
LITERATURA	51

UVOD

Drage kolegkinice i kolege¹,

Ovaj priručnik namijenjen je vama koji izvodite nastavu likovne kulture u trećem razredu osnovne škole. Nadamo se da ćete dobiti odgovore na pitanja s kojima se susriječete u svakodnevnom radu, kao i pomoć kako biste dodatno obogatili i unaprijedili svoj likovno-pedagoški rad. Priručnik će vam takođe poslužiti kao dobar orijentir kako da ostvarite ishode definisane predmetnim programom. Priručnik se može prilagođavati u zavisnosti od potreba rada u svakom odjeljenju, u skladu s iskustvom nastavnika/nastavnice² i planiranjem nastave. Priručnik vam nudi, s psihološkog stanovišta, razvojne karakteristike osmogodišnjaka, kao i posebne karakteristike dječjeg likovnog izražavanja, pomoć pri razumijevanju likovnih tipova djece, preporuke za rad s darovitim učenicima i učenicima s posebnim obrazovnim potrebama, zatim vremensku artikulaciju nastavnih časova, njihovo trajanje i tok, motive i teme, dio o vrednovanju dječijih likovnih radova, ishode likovnog vaspitanja, dio o ulozi i sadržaju udžbenika, kao i dio o značaju muzejske pedagogije za likovno vaspitanje. Veći dio sadržaja iz udžbenika – obrada ishoda i zadataka – pojavljuje se u priručniku. Zadaci iz udžbenika proširuju se i u skladu s uzrastom djece, aktivnosti su prilagođene njihovom iskustvu, predznanju i načinu na koji djeca ovog uzrasta stiču znanja. Za neke od zadataka osmišljene su priče koje mogu podstaći učenike na rad. To su konkretni predmeti i oblici iz svakodnevnog života, njima poznati, prema kojima imaju izgrađen emotivan odnos i stav, putem različitih vizuelnih prikaza, ilustracija, fotografija, simbola itd. Uzimajući u obzir činjenicu da djeca u ovom uzrastu najbolje usvajaju i razumiju putem ličnog iskustva i vizuelnih predstava, pri osmišljavanju udžbenika trudili smo se da metode za motivaciju učenika za likovne aktivnosti budu raznovrsne. Smatramo da je ova raznovrsnost – kvalitet više jer različiti likovni zadaci iziskuju različite pristupe.

U priručniku ćete naći i linkove koji su u vezi sa zadatom temom, a koji vas, kroz različite sadržaje vode do ideja koje mogu značajno unaprijediti nastavu.

Nadamo se da ćete nas kontaktirati ukoliko imate bilo kakvih nedoumica, sugestija, ali i uspjelih radova učenika koje možete slati na naše mejlove:

veskog@t-com.me
miljkovacana@gmail.com

Želimo vam podsticajan i kreativan rad!

Autori

¹ Primijetićete da je tekst ovog priručnika većinom napisan u jednom rodu. Namjera nam je bila da postignemo jednostavnost, preciznost i jasnoću. Podrazumijeva se, dakle, da se sve napisano odnosi na oba roda.

² U daljem tekstu: nastavnik, učenik...

I. RAZVOJNE TENDENCIJE KARAKTERISTIČNE ZA LIKOVNO IZRAŽAVANJE OSMOGODIŠNJE DJECE

Priznavanje i podsticanje individualnih razlika među učenicima u likovnom vaspitanju važan je dio kvalitetnog pedagoškog rada. Likovni razvoj svakog djeteta je individualan. Neki se radije izražavaju u prostoru, oblikuju trodimenzionalne oblike, neki precizno crtaju s mnogo detalja. U likovnom izražavanju djece u trećem razredu osnovne škole karakteristično je da crtaju ono što o predmetu znaju, a ne ono što vide. Djeca prikazuju kao veće ono što im se čini važnijim, što više vole, čemu se više raduju. Motivi mogu biti raznovrsni i s više detalja.

U trećem razredu učenici se s većim zanimanjem bave motivom predmeta i namještaja u igraonici, sportskog igrališta; takođe, crtaju udaljene predmete kao dalje i sl. Motorika se razvija i uvode se neke nove tehnike (tuš, pero, špahtle za vajanje itd.). Povećava se sposobnost pamćenja, sposobnost preciznog i usmjerenog zapažanja i motoričke sposobnosti, što se odražava i na likovno izražavanje.

U trećem razredu učenici traže razlike u sličnim predmetima i pojavama. U ovom uzrastu djeca koriste različite linije, ispunjavaju oblike linijama, javlja se tekstura, označavaju predmet i njegovu površinu. Upotreba boja, oblika i tekstura je bogatija, izražavaju plastičnost, koriste različite kompozicije i uočavaju valerske odnose. Karakteristično je i da slikaju i sivom bojom. Neka djeca napuštaju simbole boja (npr. Sunce je žuto, nebo je plavo, trava je zelena), boje dodatno miješaju, obogaćuju svjetlosnim nijansama. Boje biraju po svom ukusu i raspoloženju. U trećem razredu čiste boje polako mijenjaju miješanim bojama – svijetle i tamne nijanse boje. Slikaju površinski, ekspresivno, tonski bogato i koloristično.

U vajarstvu donekle zaostaju u odnosu na crtanje i slikanje. U trećem razredu mogu da modeluju veće količine gline. Neka djeca koriste tanke valjčiče za reljef, druga postavljaju uspravnu figuru u prostoru. U ovom periodu djeca su obično brza u likovnom izražavanju, ne prepravljaju likovni rad. Takođe su podložni raznim lošim likovnim uticajima. Počinju da precrtavaju, koriste razne šablone, crtaju lenjirom, brišu gumicom, linije potcrtavaju. Nastavnik je tu da upozori učenike na takve loše pojave.

II. POSEBNOSTI DJEČJEG LIKOVNOG IZRAŽAVANJA³

Specifičnosti dječjeg likovnog izražavanja odnose se na djecu do 11. godine, odnosno uzrast do trećeg razreda osnovne škole. Neke od njih možemo uočiti i kasnije na dječjim radovima.

Mašta

Mentalne aktivnosti koje u ovom uzrastu uslovljavaju likovni izraz *ne spadaju u sferu vizuelnog*, opažajnog. Važno je razumjeti da djeca dobro opažaju ukoliko je njihov vid zdrav, s interesovanjem posmatraju okruženje i odlično zapažaju kako objekte u cjelini tako i detalje. Ono što će se pojaviti na njihovim likovnim radovima, nešto je drugo. To zavisi od dječjih prioriteta, koji odraslima često nijesu jasni. Mašta je nepregledno polje različitih mogućnosti. Ona dozvoljava da, na primjer, umjesto cijelog objekta dijete prikaže samo jedan njemu važan detalj, koji čak ne mora biti vidljiv.

Gledajući djecu koja crtaju, slikaju ili vajaju odmah je jasno da tom radu prilaze s velikim interesovanjem, žarom i jasnom idejom šta i kako žele da predstavljaju. Ovo se ne odnosi jedino na mali broj djece koja su, obično pod uticajem odraslih, zaključila da *ne umiju da crtaju*. Djeca koja su se susrela s korekcijom ili kritikom radova od strane vaspitača, učitelja ili odraslih članova porodice, često neće ni da počnu rad. Nije dobro nutkati ih i stalno pozivati da ipak krenu, jer je likovna aktivnost stvaralačka aktivnost koja isključuje svaki oblik prinude. Takva djeca mogu odabrati aktivnost iz neke druge oblasti koja im odgovara a ne remeti rad ostalih. Iskustvo pokazuje da prijatna, podsticajna atmosfera poslije izvjesnog vremena privuče dijete da se samo pridruži i počne likovnu aktivnost.

Emocionalna disproporcionalnost

Koncentrišući se na ono što je za njih važno, djeca prikazuju ljude i objekte u odnosu koji je neproporcionalan i nerealan. Ovo se odnosi kako na detalje jednog objekta tako i na međusobne odnose između više objekata. Razlog ovome leži opet u težnji djeteta da prikaže, naglasi, ono što je za njega važno. Ako su u nekom tekstu jednako važni slon i miš, dijete ih prikazuje u jednakoj veličini. Njegova mama može biti na likovnom radu veća od kuće jer je za dijete važnija.

Dinamična rješenja

U težnji da prikaže ono što je za njega važno, dijete bira neposredan, jednostavan način.

³ Autorica Priručnika dr Ana Đukanović-Miljkovac je i autorica skripata *Metodika nastave likovne kulture*.

Primjeri

Ako crtežom objašnjava da figura (samo dijete, mama, tata, drug...) uzima neki predmet, ruku će produžiti iznenađujuće naglašeno (ako treba s jedne strane crteža na drugu da bi predstavilo tu radnju).

Kada crtežom objašnjava da je lutka pokrivena, ono prvo crta krevet, pa cijelu lutku, a zatim bojom preslikava pokrivač preko nje.

Odnos djeteta prema boji

Većina djece, ako su u mogućnosti, radije bira obojene materijale za rad u odnosu na one koji nijesu u boji (voštane pastele, krede u boji ili flomastere radije nego olovku, bijelu, sivu ili crnu kedu; obojeno tijesto ili plastelin radije nego glinu...). U predškolskom uzrastu, mlađa djeca se u početku prema slikarskim materijalima odnose kao da su crtački, izražavaju se nji-ma pretežno linijski, vrlo rijetko bojenim površinama. Njihov način izražavanja je *monohroman* jer dijete još nije otkrilo raznolikost boja. Ovakav način se mijenja oko pete godine, pa dijete boju koristi na dva načina:

- linijski ostvarene oblike popunjava bojom (na ovaj postupak često ga upućuju odrasli);
- od većih bojenih površina formira oblike.

Dijete tokom razvoja biva spremno da bojom popunjava čitave površine crteža. U uzrastu od šest godina, ono zna primarne i sekundarne boje, ali njihovo korišćenje još uvijek je uslovljeno djetetovim odnosom prema stvarnosti; boje koje upotrebljava potpuno su nezavisne u odnosu na realnu obojenost objekta. Tako trava može biti narandžasta, mačka ljubičasta, stablo drveta crveno... Još jedna uzrasna karakteristika jeste upotreba boje na *dekorativan način*, često koristi čistu, intenzivnu boju u kontrastima: crvena – zelena, žuta – crvena, plava – žuta. U ovom uzrastu dijete se veže za boje koje mu prijaju, samostalno sklapa boje koje sâmo bira (po ličnom doživljaju, a ne na osnovu realne boje predmeta). Potrebno je znati da je ovo prirodna uzrasna karakteristika i da, u skladu s tim, ne treba nametati stvarnost kao imperativ. Upravo je svježina i autentičnost dječjeg načina izražavanja dragocjena, pa je treba dopustiti i njegovati. Do upotrebe lokalnog tona dolazi razvojem, kada se kod djeteta javi potreba za realističnim prikazivanjem stvarnosti.

Rješavanje likovnog prostora⁴

Prostor, kao apstraktan pojam, ne postoji u svijesti rođenjem. On se postepeno razvija uporedo sa psihomotornim razvojem u komunikaciji s okolinom.

U početku se iz likovnih radova vidi da dijete ne osjeća prostor, počinje da crta bez plana i sposobnosti da napravi likovni koncept, neki raspored objekata na papiru ili drugoj podlozi. Ono razbacuje linije i oblike bez reda po likovnoj površini jer nije u stanju da trodimenzionalnu stvarnost predstavi na ravnoj dvodimenzionalnoj površini. Zato obično crtež počinje s jednog mjesta na podlozi ne znajući kako će ga završiti. Oblici na crtežu često su iskrivljeni, umanjeni ili djelimično prikazani. Ovakav način rada zove se *nesređen* ili *razbacan prostor*.

⁴ *Likovni prostor* – veličina, tj. prostor papira, slikarskog platna, kartona na kome se izražava likovnim elementima, kao što su linija, boja, ploča...

Karakteristika ovog perioda jeste da dijete obično sebe stavlja u centar crteža ili sebe ističe veličinom figure. Ostale objekte crta oko sebe okrećući papir i na taj način popunjavajući površinu.

Do promjene dolazi kada dijete počinje da *slaže* objekte koje crta u nekakav red, u vertikalne ili horizontalne nizove, trudeći se da uspostavi ravnotežu. Ono na taj način gradi grupe objekata, slično kao da u fizičkom svijetu gradi konstrukciju od kocaka. Hrvatska metodičarka Dobrila Belamarić kao pozitivan podsticaj u ovom razvojnem periodu preporučuje omogućavanje djetetu da često i fizički gradi različitim materijalima. Slaganje oblika u realnom prostoru pruža djetetu realno iskustvo organizovanja prostora, koje ono kasnije na individualan način koristi crtajući ili slikajući na dvodimenzionalnoj površini papira.

Crtanje u frizu

U periodu pred polazak u školu, oko pete godine, dijete počinje da organizuje objekte u nizu – *frizu* koji osmišljava na sljedeći način: crtajući horizontalnu liniju blizu donje ivice papira, ono predstavlja liniju tla na kojoj ređa objekte lijevo i desno. Neka djeca ne povlače ovu liniju jer kao liniju tla koriste donju ivicu papira. Drugom linijom, koja je bliže gornjoj ivici papira, dijete označava nebo. Na ovoj liniji ređa objekte koji su gore. Tako dvjema linijama dijete na jednostavan način jasno označava objekte koji su gore i one koji su dolje. Ovakav način organizacije na likovnoj površini nazivamo crtanje u frizu.

Razvojem, dijete počinje da umnožava frizove, čime pokušava da jasno odvoji prvi i drugi plan. Tako na nekim crtežima možemo uočiti pet, šest, pa i više frizova.

Sticanjem većeg iskustva djeca izostavljaju linije, predstavljajući objekte jedne iznad drugih, tj. „razbijaju“ friz postavljajući predmete po površini papira ispred i iza. Objekte koje želi da prikaže iza – podiže, dok objekte koje želi da prikaže ispred – spušta.

U prvim razredima osnovne škole djeca nijesu spremna da objekte koji se realno nalaze iza, zaklanjaju objektima koji se nalaze ispred. U ovom uzrastu ne prekrivaju jedan objekat drugim. Iz istog razloga objekti ispred i iza iste su veličine, nema smanjivanja objekata koji se nalaze dalje u prostoru.

U početku objekti nijesu povezani među sobom, ali ih kasnije djeca povezuju travom, putevima, ogradama, stepeništem, bašticama... Smatra se da komunikativna djeca, djeca koja žive u socijalno otvorenim porodicama, crtaju otvorena vrata na kućama, povezuju ih putevima, stazama...

Transparentan, rendgenski crtež

Transparentan (ili providni), tj. rendgenski crtež, još jedan je od načina da dijete prikaže ono što zna o svojoj stvarnosti, a ne ono što trenutno vidi. Primjeri su brojni:

- dijete crta kuću kao da nema zidove; crta stepenište, stolove, stolice, lustere, plafone i ljude u kućama izvana, kao da je zid providan (transparentan).
- automobili su npr. nacrtani sa strane (bočno) sa sjedištima, ljudima, volanom...

- igračke u kutiji crta ovičavajući kutiju tako da se vidi da ona postoji, ali se kroz njene stranice vide sve igračke.

Transparentni crtež je karakteristika djece koja se nalaze u stadijumu intelektualnog realizma (od 6. do 9. godine), dakle od prvog do petog razreda osnovne škole.

Prevaljivanje

S obzirom na to da još ne može da prikaže prostor na likovnoj površini perspektivom ili zaklanjanjem objekata jedan drugim, djeca pribjegavaju *prevaljivanju*. Na primjer, kada žele da prikažu ulicu s kućama, oni kuće koje stoje pravo naspram njih, prikazuju uspravno, ali one koje se nalaze sa strana *prevale*, tj. nacrtaju ih položene.

Na isti način, kada crtaju ljudske figure u kolu, one figure koje stoje pravo ispred crtaju uspravno, a one koje se nalaze lijevo i desno *prevaljuju*, crtaju ih kao da ih vide iz ptičje perspektive.

Oblikovanje plastičnim⁵ materijalima

Plastični materijali su skulptorski, vajarski materijali. Izuzetno, u likovnoj umjetnosti ova riječ može se odnositi na sâm materijal, plastiku, ako je u pitanju plastična masa – *poliester*.

Moglo bi se reći da bi djeci trebalo da bude bliže trodimenzionalno (plastično) oblikovanje od dvodimenzionalnog (slikanja ili crtanja) jer je svijet u kome žive trodimenzionalan, pa bi tu trodimenzionalnost mogli direktno izraziti u nekom od plastičnih materijala primjerenom njihovom uzrastu (glina, plastelin...). Da bi dijete nešto nacrtalo, ono mora prevesti objekte iz trodimenzionalnog, stvarnog svijeta u dvodimenzionalni, predstavljen na ravnoj površini. Zbog čega onda vidimo da se djeca bolje snalaze sa slikarskim i crtačkim materijalima nego s vajarskim? Vjerovatno zbog toga što s tim materijalima imaju više iskustva: najčešće olovkom počinju da se služe između prve i druge godine, kasnije flomasterima, voštanim pastelima, akvarelom... Na ovaj način, s vremenom se crtački i slikarski postupci više usavršavaju u odnosu na postupke s plastičnim materijalima.

Iz navedenog razloga, sam početak rada s plastičnim materijalima karakteriše dvodimenzionalnost, pa se djeca s trodimenzionalnim materijalom ponašaju kao da je dvodimenzionalan. Primjeri:

- ako želi da predstavi glavu čovjeka, dijete će okruglu formu glave zalijepiti na ravnu površinu (klupe, radne ploče...), a onda djeliće materijala lijepiti umjesto nosa, očiju i usta.
- crte lica može predstaviti i grafički (linijski), urezujući špahtlicom ili drvčetom u meki materijal. Ono, u stvari, crta na materijalu.
- praveći od gline ili plastelina izdužene glistice, oblikovaće formu cvijeta, kuće, čovjeka – takođe na ravnu površinu. Ovo je takođe crtački postupak.
- kada prikazuje cijelu figuru, ono dodaje dio po dio: vrat, trup, noge i ruke.

Svi ovi načini upućuju na to da dijete još nije spremno da predstavi oblike u vertikalnom stavu, pa crta, a ne vaja; tj. izražava se dvodimenzionalno, a ne trodimenzionalno.

⁵ Plastika, tj. skulptura.

Ovakav način rada mijenja se sticanjem iskustva u vajanju, pa dijete oko sedme godine počinje da postavlja komad materijala uspravno i kreće da oblikuje, tj. vaja iz jedne mase. Na taj način postiže stabilnost i čvrstinu figure u prostoru blisku skulpturi.

Kao kod crtanja, i kod plastičnih radova karakteristična je neproporcionalnost u odnosima djelova i cjeline.

Akcija, igra

Likovne aktivnosti djeca doživljavaju kao igru. Zbog toga su specifičnosti dječjeg likovnog rada *spontanost, neposrednost, autentičnost*. Primjeri:

- svoj doživljaj igre fudbala dijete crta na sljedeći način: dijete stoji ispred lopte, zamahuje nogom, lopta leti prema голу, lopta ulazi u gol. Sve ove faze dijete nacrtava na jednom crtežu.
- autobus dolazi, staje na stanici, prima putnike, odlazi. Sve je takođe nacrtano na jednom papiru.
- dijete crta svoje iskustvo, likovno objašnjavajući ono što je vidjelo, iskusilo.

III. LIKOVNI TIPOVI DJECE

Pored razvojnih faza kroz koje, različitim tempom, prolaze sva djeca, postoje individualne razlike koje utiču na likovne sposobnosti i karakter likovnog izraza djeteta ponaosob, što upućuje na postojanje likovnih tipova djece. U likovnom izražavanju ne postoji nekoliko tipova koji se među sobom razlikuju po sposobnostima i sklonostima, već mnogo varijacija likovnih sposobnosti i sklonosti.

Zbog čega je važno uočiti razliku među djecom kada su likovni tipovi u pitanju?

Važno je radi pravilnog individualnog rada s djetetom ponaosob. Na primjer, ako znamo da je dijete koloristički tip, a na času u sklopu istraživanja djeca treba da rade skice buduće skulpture, možemo umjesto grafitne olovke tom djetetu pružiti mogućnost da radi materijalima koji podrazumijevaju kolorit. To mogu biti flomasteri, suvi ili voštani pasteli, pa i konkretni slikarski materijali kao što su akvarel ili tempera. Djeca ovog tipa rado se izražavaju bojama, pa uvijek treba imati pri ruci taj materijal koji na njih može djelovati kao inspiracija. Drugi primjer: ako je dijete prostorni tip, a imamo prostorno oblikovanje, gdje djelovi neke kompozicije treba da se slože u cjelinu, pozvaćemo upravo to dijete da bude vođa tima i od pomoći ostalima.

Likovne tipove djece dijelimo na tri grupe: prema psihičkim osobinama, prema karakteru izraza, prema tehničkim sposobnostima i motivaciji.

Podjela likovnih tipova prema psihičkim osobinama

U prikazivanju sadržaja iz spoljašnjeg svijeta angažuju se posebne sposobnosti.

U odnosu na tip tih sposobnosti razlikujemo:

Vizuelni tip sklon je prenošenju utiska iz spoljašnjeg svijeta na rad. On se pri radu vezuje i oslanja na realne objekte.

Imaginativni tip zanemaruje vizuelnu stvarnost i daje prednost mašti, pa je njegov rad pun iznenađujućih kolorističkih i kompozicijskih rješenja.

U odnosu na način realizacije forme pojedinih objekata razlikujemo:

Analitički tip polazi od detalja, pa dalje razrađuje formu. Ovakav rad može biti jednostavno-pregledan i narativno-analitičan.

Sintetički tip polazi od cjeline i sažima formu u osnovne, najkarakterističnije mase.

S obzirom na angažovanje psihičkih sposobnosti pri likovnim aktivnostima, razlikujemo:

Intelektualan tip unaprijed planira i polazi od relativno jasne slike budućeg rada. On se oslanja na razum pri prikazu objekata, pa ostvaruje sređen, jasan prikaz koji je ponekad blizak geometrijskom rasporedu objekata.

Ekspresivan tip polazi od emocija, tj. svojih doživljaja, prilikom rada je neposredan i spontan; kada je uspješan, radovi su snažni i sugestivni.

U odnosu na karakter emocija, razlikujemo:

Snažno-brutalan tip djeteta izražava objekte u najgrubljim masama, njegova osjećanja su snažna.

Lirsko-poetičan tip ima nježna, lirski osjećanja koja su vidljiva na radu kroz delikatnost linija i tonova. On ponekad ne obraća pažnju na realnost oblika.

PODJELA LIKOVNIH TIPOVA PREMA KARAKTERU IZRAZA

Prema načinu izraza koji uslovljava izgled likovnog rada, razlikuju se:

Konstruktivan tip svodi objekat na osnovnu formu, sažima ga i čvrsto definiše. Razlikuju se *hladan, racionalan* konstruktivni tip i *topao* konstruktivni tip.

Impulsivan tip dozvoljava da ga vode impulsi, pa intuitivno deformiše likovne oblike.

S obzirom na način predstavljanja prostora na likovnoj površini, razlikuju se:

Dekorativni tip naklonjen je prikazivanju motiva na dekorativan, dvodimenzionalan način, bez pokušaja prikazivanja dubine prostora. Ovaj tip ima osjećaj za površinu papira. Na njoj ostvaruje dekorativne šare bez sigurnijeg oslonca u stvarnom izgledu objekata i prostora u kom se nalaze. Za dekorativni tip koji dekorativnost postiže zadržavanjem osnovnih masa objekta i sigurno određenim odnosima veličina, kažemo da pripada *dekorativno-monumentalnom* tipu. Kada dijete dekorativnost postiže sitnim elementima i ukrasima lirskog karaktera, kažemo da pripada *dekorativnom lirsko-narativnom* tipu.

Prostorni tip uočava dubinu prostora i način na koji su u njemu postavljeni objekti. Zato

uspješno predstavlja prostor na ravnoj, dvodimenzionalnoj površini podloge.

Koloristički tip ima sklonost prema boji i lako se njome izražava. Ovaj tip često upotrebljava intenzivan kolorit. Osjećaj za boju može da bude usmjeren pretežno prema toplom ili prema hladnom kolorističkom odnosu, prema odnosu komplementarnih parova ili odnosima ton-skih razlika.

Grafički tip više osjeća liniju, rado se i uspješno njome izražava, linije su sigurne, jasne, mogu biti jednostavne, ali i složene – bogate.

S obzirom na sposobnost vladanja likovnom formom, razlikuju se:

Likovno kultivisan tip lako usvaja pedagoške uticaje, lako se upoznaje s tehničkim mogućnostima materijala i prihvata nove likovne postupke.

Likovno primitivan tip ima sopstvena ustaljena likovna rješenja kojih se drži u svom izrazu. Često su ta rješenja uslovljena naučenim, izvježbanim elementima.

PODJELA LIKOVNIH TIPOVA PREMA TEHNIČKIM SPOSOBNOSTIMA I MOTIVACIJI

Individualne razlike u načinu pristupanja radu uslovljavaju podjelu na:

Površni tip nije istrajan, lako prilazi radu, ali se brzo zadovoljava urađenim.

Suprotno, **pedantni tip** skoncentrisan je na rad, vodi računa da svaki detalj pažljivo i precizno izvede.

Slična je podjela na **spretan** i **nespretan tip**.

S obzirom na mogućnosti aktiviranja učeničkih sposobnosti razlikujemo:

Aktivno-impulsivan tip lako pokreće svoju likovnu aktivnost i lako prihvata nastavničke sugestije.

Pasivan tip je teško pokrenuti, motivisati na likovnu aktivnost.

Kako jedan učenik može imati kombinaciju različitih sposobnosti i sklonosti, možemo razlikovati: *brz i istrajan tip, brz i površan tip, spor i istrajan, spor i površan.*

Uopšteno, može se reći da nema čistih tipova, gdje je jedna sposobnost ili sklonost samostalna, već se uočavaju i druge, npr. može biti kombinacija kolorističkog, ekspresivnog i aktivno-impulsivnog tipa ili kombinacija dekorativnog, likovno kultivisanog i pedantnog tipa i sl.

LIKOVNO DAROVITI UČENICI

Brojni stručnjaci definisali su pojam darovitosti. Većina definicija imenuje darovitost kao skup osobina koje omogućavaju pojedincu da dosljedno postiže natprosječne rezultate u jednoj ili više aktivnosti. Često se javlja već u ranom djetinjstvu i najčešće je povezana s natprosječnom inteligencijom i s kreativnošću. Darovitost učenika je potrebno uočiti i njegovati da bi se ona stalno razvijala.

Likovno daroviti učenici rado crtaju i slikaju ili oblikuju, obično brže napreduju i u rad unose više strasti i istraživačkih rješenja. Daroviti učenici rijetko ponavljaju ista likovna rješenja. Takvi učenici mogu biti izrazito likovno nadareni, ali, isto tako mogu biti i šire nadareni, tako da uz likovnu osjetljivost posjeduju i druge sposobnosti. Isto tako, na području likovnog izražavanja daroviti učenici mogu biti usmjereni na jedno područje, na crtanje, na slikanje, i na vajanje. Ti učenici, najradije se izražavaju na tom području i neumorni su u svom stvaralačkom radu. Rad sa takvim učenicima obično počinje njihovom identifikacijom. Ona se vrši prema opštim kriterijumima radi utvrđivanja opšte darovitosti, ali i specijalnim instrumentima kojima se mjeri stepen darovitosti za likovna područja.

Poslije identifikacije razrađuje se program dugoročnog djelovanja za razvoj darovitih, a sam program mora biti individualizovan, jer svaka posebnost traži i poseban program razvoja. Opšta pravila podsticanja darovitosti i kreativnosti, koja inače treba primjenjivati sa svim učenicima; obuhvataju postavku problema, traženje neobičnih rješenja, slobodu ka iskazivanju različitih ideja itd. Razlike među takvim učenicima vidljive su na području likovnih aktivnosti. Na primjer, neki učenici u likovnom radu ispoljavaju spontanost i brzinu; drugi vole maštovite teme; treći ispoljavaju likovnost u konstruktivnom i dekorativnom radu (usmjereni na arhitekturu i primijenjenu umjetnost), neki duže razmišljaju prije nego počnu da se likovno izražavaju. Ima učenika koji rado precrtavaju likovna djela, ali, pri tome uvijek unose u rješenje nešto posebno i svoje. Potrebno je razraditi postupak vođenja evidencije o darovitim učenicima. Ona se vrši na posebnom evidencionom kartonu, gdje se unose utisci nastavnika. Nakon toga slijedi rad s učenikom, stalno prilagođavanje likovnih aktivnosti i izbor odgovarajućeg pedagoškog djelovanja.

Darovitim učenicima treba pružiti priliku da pohađaju male likovne škole, likovne kolonije, učestvuju na izložbama dječijih likovnih radova, i slično.

UČENICI S POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA

Učenici s posebnim obrazovnim potrebama obično su manje emocionalno i socijalno zreli u odnosu na svoje vršnjake. Imperativ je da se učenicima s razvojnim teškoćama posveti veća pažnja, naravno bez nametljivosti da se ne bi remetila homeostaza u odjeljenju. Inovativni program metodike likovne kulture zasniva se na inkluzivnom vaspitno-obrazovnom procesu. Humanim pristupom pomaže se učeniku sa smetnjama

u razvoju da crtežom i slikom izrazi svoja osjećanja i da razvija likovno kreativne sposobnosti. Takođe, svakom učeniku u procesu likovnog vaspitanja treba omogućiti da u okviru svojih bio-psiho-socijalnih potencijala ostvari i izrazi svoju jedinstvenost. Opšte pravilo u procesu likovnog vaspitanja je da svakom učeniku treba obezbjediti optimalne uslove za individualan likovni izraz u skladu s njegovim interesovanjima, mogućnostima i potrebama. U odnosu na to prilagoditi uslove, radni materijal i aktivnosti u likovnom procesu.

Važno je da:

- nastavnik pripremi individualizovani nastavni i radni materijal;
  - nastavnik u učionici odredi mjesto sa kojeg učenik s posebnim obrazovnim potrebama može da ima najbolji pregled radnoga prostora, čime se poboljšava usredsređenost i efikasnost, ukoliko se radi o smetnji kod koje je važan takav ambijent;
  - nastavnik učenika s posebnim obrazovnim potrebama rasporedi da sjedi za stolom sa učenicima koji su tolerantni, altruistični i sl.;
  - prostor za rad bude dobro osvijetljen bez dodatnih stimulusa koji remete pažnju;
  - učenik na školskoj klupi drži samo ono što je potrebno za konkretnu aktivnost.;
  - nastavnik sve plakate, panoje, dječje radove izlaže u zadnjim djelovima učionice;
  - nastavnik prilikom likovnih aktivnosti što češće pohvaljuje rad učenika i nenametljivo podstiče druge učenike da sarađuju sa njim;
  - nastavnik prilikom likovnih aktivnosti priđe učeniku s posebnim obrazovnim potrebama i daje mu kratka jasna uputstva, takođe zamoli ga da mu ponovi postavljeni zadatak;
  - ukoliko učenik nije shvatio zadatak, nastavnik se glasno obrati i ostalim učenicima i ponovi postavljeni zadatak;
  - nastavnik priđe učeniku s posebnim obrazovnim potrebama i da mu da dodatne informacije, podstakne učenika kako bi ostvario uspješno likovno rješenje;
  - nastavnik u komunikaciji koristi slike, zvukove, boje, ukuse, mirise, različite oblike, teksture... kako bi učenik uspostavio asocijacije, upotrijebio govor i jezik, glumu, pokret, emocije i sl.;
  - nastavnik često pokazuje umjetnička djela, prije svega trodimenzionalne skulpture sa biljnim i životinjskim temama, traži da učenik navede šta vidi na umjetničkom djelu;
  - nastavnik koristi što više vizuelnih sredstava (grafički prikaz/slike, predmeti, modeli);
  - nastavnik učeniku omogući dodatno vrijeme za učenje;
  - nastavnik poveže likovne aktivnosti sa oblastima društvenih i prirodnih nauka radi postizanja međupredmetne korelacije;
- ukoliko je to moguće i u zavisnosti od tipa smetnje, nastavnik podstiče učenika da učestvuje u analizi i vrednovanju kako svog tako i radova drugih učenika;
- nastavnik redovno izvještava roditelje i pedagoško-psihološku službu o ponašanju i napredovanju učenika s posebnim obrazovnim potrebama.

Preporuke u primjeni kreativnih likovnih aktivnosti, kao što su crtanje, slikanje, modelovanje i otiskivanje u radu sa učenicima s posebnim obrazovnim potrebama

Aktivnosti u procesu likovnog vaspitanja treba usmjeriti ka konkretnoj primjeni u životu.

Važno je da:

- nastavnik dopusti učenicima s posebnim obrazovnim potrebama da biraju materijale i tehnike za crtanje, slikanje, vajanje u skladu sa raspoloženjem, potrebama, mogućnostima, željama;
- se u toku aktivnosti crtanja olakša učenicima tako što će koristiti deblje trouglaste olovke, meke olovke, deblje flomastere ili drvene bojice intenzivne boje;
- se u određenim situacijama crtanje olovkom može zamijeniti i crtanjem na računaru; u vježbama crtanja mogu koristiti različiti šabloni i okviri prirodnih i geometrijskih oblika koje učenici ispunjavaju linijama i bojama;
- tokom vježbi crtanja učenici s posebnim obrazovnim potrebama crtežom i linijama iskazuju svoja osjećanja i raspoloženja, npr. radost, ljutnju i sl.;
- učenici koriste materijale i tehnike za slikanje kao što su masne bojice, krede u boji, pastelne bojice, papir u boji i drvene bojice, a mogu da koriste i tempere i vodene boje, u skladu s raspoloženjem, potrebama, mogućnostima i željama;
- učenici tokom slikanja za bojenje koriste slikovnice, sličice, ilustracije bez detalja i teksta;
- tokom slikanja učenici prepoznaju i razlikuju boje, koriste predmete i oblike u boji, kroz igru, npr. *Čovječe ne ljuti se*;
- učenici slikaju pomoću različitih bojenih površina, cjepkanjem i lijepljenjem različitog materijala (koriste slikarsku tehniku – kolaž-papir) koji mogu biti prikladni i prilagođeni učenicima s posebnim obrazovnim potrebama u kreativnim slikarskim aktivnostima i stvaranju interesantnih i nepredvidivih likovnih radova;
- učenici tokom grafičkih aktivnosti – pravljenja šablona i pečata za otiskivanje površina, mogu primijeniti i postupak gužvanja papira (npr. lista iz sveske ili novinskog papira), od kojeg prave grudvice, tj. šablone predviđene za otiskivanje.;
- tokom grafičkih aktivnosti učenici izrađuju pečate od raznih prirodnih proizvoda: krompir, mrkva i sl. (otiske mogu praviti i pomoću predmeta iz svakodnevne upotrebe: viljuška, ključ, gumica...);
- tokom vajarskih aktivnosti učenici koriste plastelin kao meki vajarski materijal koji im omogućava da valjanjem, dodavanjem i oduzimanjem izrađuju razno voće i povrće;
- tokom vajarskih aktivnosti učenici oblikuju razna slova (ove vježbe mogu izvoditi u različitim mekim vajarskim materijalima kao što su glina, plastelin, tijesto);
- se s vremenom na vrijeme vajarske aktivnosti realizuju na otvorenom, u prirodi; da u likovnom procesu pravljenja i stvaranja novih likovnih rješenja učenici koriste razne prirodne materijale, koje zateknu na terenu, kao što su, kamenčići, grančice, lišće, šišarke i dr.;
- učenici s posebnim obrazovnim potrebama ostvaruje dobru komunikaciju i učestvuju u

igri pomoću vizuelnih predstava, fotografije, slika, simbola, boja, ilustracija i dr.;

- nastavnik podstiče vizuelnu komunikaciju, koja je bitna za učenike s posebnim obrazovnim potrebama (osim za djecu sa smetnjama vida), jer oni lakše uče i pamte informacije koje su vizuelno prikazane (npr. fotografišu, ilustruju aktivnosti koje se dešavaju u školi).

Ovakav pristup nastavnika omogućiće da učenik s posebnim obrazovnim potrebama prihvati sopstvenu različitost i da se slobodno razvija i izražava u procesu likovnog vaspitanja.

IV. TEME I MOTIVI

Izabrani motiv u likovnom vaspitanju – faktor je kojim djecu pripremamo da se bave zadatim likovnim problemom. Motivi mogu biti dio zadatah tema. Teme su povod za stvaranje likovnog rada u kojem se ostvaruju ishodi likovnog vaspitanja. Svaku temu možemo prilagoditi odgovarajućim ishodima.

Motivi koji su prikladni za likovni rad u drugom i trećem razredu, i koji se prilagođavaju predviđenim ishodima i likovnim zadacima, mogu biti: ljudske figure – cijele ili dio – sprijeda, sa strane – jedna figura ili više figura zajedno; portret – može i samog sebe – autoportret; životinje; mrtva priroda – predmeti iz nežive prirode; pejzaž – iz prirode, grad, primorski predio; unutrašnji prostor – enterijer – životni prostor; žanrovi – zanimanja – prizori iz svakodnevnog života; fantazijski motivi, dekorativni, apstraktni motivi.

Mrtva priroda je motiv ne samo za prvi, drugi i treći razred, već za sve uzraste. Može se tretirati na različite načine u zavisnosti od razreda i ishoda koji je predviđen predmetnim programom. U trećem razredu mrtvu prirodu možemo tretirati u više likovnih zadataka. Tako za ishod koji se odnosi na linijske površine u prirodi i okolini zadatak može biti: „Nacrtaj oblike iz prirode i okruženja.“ Crtanje predmeta iz prirode ima elemente mrtve prirode. Učenici crtaju različite predmete iz prirode, mogu pojedinačno ili više predmeta u kompoziciji.

U ishodu koji je vezan za nastajanje slike, zadatak je: „Nacrtaj i oboj svoju rođendansku tortu“ – motiv koji ima elemente mrtve prirode. U ishodu koji se odnosi na svijetle i tamne boje, zadatak je: „Ispuni cvjetove kvadratićima svijetle i tamne boje“, motiv ima dekorativne apstraktne elemente.

U ishodu koji se odnosi na osvjetljivanje i zatamnivanje boja, svijetli i tamni kišobrani mogu biti prikladan motiv s elementima pejzaža. Za povlačenje i ukrašavanje linija u različitim pravcima prikladni su pejzažni motivi, krovovi kuća, livade, krošnje i sl. More i nebo su prikladan pejzažni motiv za nijanse boja. Zanimanja i zanati, odnosno radni prostor i zanatske radionice, mogu biti interesantni za uređenje unutrašnjeg prostora, a slikanje i crtanje sela i planina za spoljašnji prostor. Šahovska tabla može biti prikladna za svijetle i tamne površine. Nastavnik bira raznovrsne motive koji su učenicima emotivno bliski, poznati iz njihovog okruženja i svakodnevnog života, a pružaju im dovoljno mogućnosti za likovni razvoj.

KORELACIJA PREDMETA LIKOVNA KULTURA SA DRUGIM PREDMETIMA

U okviru scenarija za časove, date su moguće korelacije predmeta likovne kulture sa drugim predmetima. Povezivanje likovne kulture sa drugim predmetima uskladili smo sa konceptom udžbenika: da učenici likovne elemente i pojmove upoznaju kroz povezivanje sa predmetima i pojavama iz svog okruženja na kreativan i praktičan način. Likovna kultura se može povezati sa sadržajima drugih predmeta kroz motive, teme, tehnike, materijale, aktivnosti, likovne pojmove i elemente. Sadržaji drugih predmeta mogu biti, biljke, životinje, prirodne pojave: kiša, sunce, oblak, itd., sportske igre, priče, pjesme, bajke, basne i drugo.

Kada povezujemo likovni motiv ili teme sa sadržajem drugih nastavnih predmeta, npr. oblak, sunce i sl., moramo imati na umu da nastvom likovnog vaspitanja realizujemo likovne ciljeve (boja, nijansa i sl.) U predloženim scenarijima, likovnu kulturu najčešće povezujemo sa sadržajima koji se nalaze u predmetima: priroda i društvo, fizičko vaspitanje, matematika.

V. VREDNOVANJE LIKOVNIH RADOVA UČENIKA

Likovno-didaktička teorija razlikuje formativno i sumativno vrednovanje.

Formativno (procesno) vrednovanje u likovnom vaspitanju uključeno je u sam proces praktičnog likovno-stvaralačkog dječijeg rada. Namijenjeno je utvrđivanju stanja, otklanjanju problema, podsticanju na dalji rad, usmjeravanju i vođenju djeteta.

Sumativno (fazno) vrednovanje na kraju didaktičke jedinice i u procesu likovnog vaspitanja javlja se kao posebna faza koja se odnosi na završene likovne radove.

Kad govorimo o vrednovanju u likovnom vaspitanju, mislimo na završnu fazu likovno-stvaralačkog procesa, na fazno ili sumativno vrednovanje.

Likovne radove učenika vrednujemo na osnovu likovne problematike i likovnih zadataka, usklađenih sa ishodima predmetnog programa Likovna kultura. U fazi vrednovanja u razredu se najčešće upotrebljava frontalni oblik rada. Likovne radove učenika vrednujemo na osnovu kriterijuma koje nastavnik može pripremiti za pojedinu didaktičku jedinicu u procesu likovnog vaspitanja. Osnovna šema kriterijuma obuhvata:

- kriterijum koji proističe neposredno iz likovnog problema, dio je likovnog zadatka i središnji cilj pojedine likovno-stvaralačke cjeline, a obuhvata likovno područje i postavljeni likovni zadatak;

- kriterijum koji polazi od likovnog zadatka i obuhvata aspekte likovnog fenomena i više je usmjeren ka oblikovanju likovnog rada;
- kriterijum koji proizilazi iz faktora likovne kreativnosti i terminološki je blizak stepenu razvoja djeteta;
- kriterijum koji polazi od poznavanja i stvaralačke upotrebe likovne tehnike ili kriterijum koji više naglašava estetski aspekt likovnog rada.

Nastavnik treba da omogući učenicima da učestvuju u vrednovanju likovnih radova, završenih ili nezavršenih, tako što će radovi biti izloženi da ih svi učenici vide, komentarišu i vrednuju. Kriterijume likovnog vrednovanja treba koncipirati što univerzalnije, tako da obuhvate bitne slojeve likovnog rada i da budu terminološki bliski učenicima. Ova faza nastave učenicima je privlačna, zanimljiva i prijatna.

Nastavnik prilikom vrednovanja vodi računa o tome koliko je rad originalan – koliko se u prikazivanju motiva, u kompoziciji, u bojama razlikuje od drugih likovnih radova učenika. Nastavnik prilikom vrednovanja likovnih radova učenika ističe one likovne radove koje karakteriše kreativnost i dječija mašta. Dobar dječiji likovni rad može biti precizan i čist, ali isto tako može biti dobar ili čak više vrijedan likovni rad koji je izrazito haotičan. Na dobrim likovnim radovima može se uočiti težnja djeteta za eksperimentisanjem u primjeni likovnih tehnika i likovnih sredstava. Nastavnik prilikom vrednovanja likovnih radova učenika trećeg razreda osnovne škole treba da ukaže i istakne negativne pojave koje ne mogu doprinijeti da rad bude originalan i kreativan, a to su: precrtavanje, šablonsko crtanje i kopiranje, naučeno prikazivanje, kičasti ukrasi i detalji, uticaj odraslih i sl. Kroz taj proces učenici uče na primjerima drugih radova učenika, odnose se kritički i uče se samokritičnosti. Nastavnik ih podstiče u tome i stvara atmosferu dijaloga i kritičkog mišljenja među učenicima.

LIKOVNO VREDNOVANJE UMJETNIČKIH RADOVA

Jedan od važnih ciljeva likovnog vaspitanja jeste da se učenici osposobljavaju za doživljavanje i vrednovanje umjetničkih radova. Vrednovanjem likovnih djela razvijamo kod učenika sposobnost zapažanja, kreativnost, likovno mišljenje i osjećaj za likovne vrijednosti u umjetničkim djelima, upotrebnim predmetima i drugim medijima vizuelne kulture, kao i za ljepotu prirode. Obično nastavnici u uvodnom dijelu časa likovne kulture učenicima prikazuju (pomoću originala, reprodukcija, fotografija ili vizuelnih i štampanih medija) određenu likovnu pojavu na umjetničkim djelima, upotrebnim predmetima, u prirodi... Pomoću te pojave približavaju im likovni problem, tehniku ili motiv. Prilikom izbora radova treba voditi računa o kriterijumima: važnost autora, kvalitet djela, stil, primjeren sadržaj, likovni problem. Umjetnička djela mogu biti klasična i savremena, figurativna i apstraktna, koloristički zasićena i grafički zanimljiva. Nastavnik s učenicima razgovara o motivima, opisuju događaje, izmišljaju priče i predviđaju događaje. Da bi učenici imali dobru komunikaciju s umjetničkim djelom, potrebno je da nastavnik obezbijedi kvalitetne reprodukcije. S vrednovanjem um-

jetničkih djela učenici se susrijeću i prilikom posjete muzeju i galeriji.

<https://www.youtube.com/watch?v=MWyR3EtCTIU&t=966s>

VI. OSNOVNI I MINIMALNI STANDARDI ZNANJA

U trećem razredu osnovne škole za likovnu kulturu predviđena su 72 časa. Izvođenje nastave obično se planira kao dvočas. Tokom procesa nastave učenici dopunjavaju i proširuju iskustva likovnog izražavanja koja im omogućavaju bogatije predstave i saznanja o likovnim problemima (likovnim pojmovima) tako da ih doživljavaju i praktično rješavaju dobro odabranom likovnom tehnikom i motivom. Nastavnici pomažu djeci da razumiju likovne pojmove, dožive ih i upotrijebe u svom likovnom izrazu. Opisani likovni pojmovi dati su po oblastima, i predstavljaju minimalne osnovne standarde znanja.

- U okviru **crtanja**: razlikuju pojmove linijski ispunjene površine, nizanje i ukrštanje linija, svijetle površine, tamne površine.
- U okviru **slikanja**: razlikuju sliku, boje, podslikavanje, kolaž, čiste i miješane boje, svijetle i tamne boje.
- U okviru **vajanja**: znaju da objasne pojmove *skulptura, vajarski materijali i sredstva, oduzimanje i dodavanje*.
- U oblasti **prostornog oblikovanja**: znaju da prepoznaju prostor, građenje, spoljašnji i unutrašnji prostor.
- U oblasti **grafike**: razlikuju pojmove *štampanje, otisak, matrica, pečat, otiskivanje*.

Treba predvidjeti i mogućnost da se u pojedinim slučajevima ishodi ne ostvare. Iako su vaspitno-obrazovni ishodi za ovaj razvojni stepen djeteta jednostavni, pri izboru metoda i oblika rada i tehnika za realizaciju izabranog likovnog zadatka nastavnik mora uvažavati individualne specifičnosti djeteta. Jasno definisani i predstavljeni ishodi i kriterijumi za evaluaciju ciljeva dodatno će motivisati djecu.

LIKOVNA PODRUČJA I LIKOVNE TEHNIKE

Likovna područja definisana su predmetnim programom Likovna kultura za treći razred, i obuhvataju: crtanje (16 časova), slikanje (16 časova), vajanje (12 časova), grafiku (6 časova) i prostorno oblikovanje (8 časova).

Likovne tehnike za crtanje u trećem razredu: crtanje olovkom, ugljenom, kredom, flomasterom, tušem.

Za crtanje **olovkom** primjerene su meke olovke, označene od B1 do B9. Pogodne su za izradu linijskih crteža s brojnim detaljima i ispunjavanje manjih površina s teksturom. Pritiskom različite jačine mogu se dobiti linije različitog intenziteta, što učenici trećeg razreda često čine. Treba izbjegavati brisanje crteža olovkom pomoću gumice za brisanje. Olovkom možemo crtati na svim vrstama papira. **Ugljen** je tvrd crtački materijal, pogodan za izradu linijskih, tonskih crteža i za ispunjavanje većih površina. Crtanjem ugljenom mogu se dobiti linije različitog intenziteta. Za razliku od olovke, crtež ugljenom možemo brisati gumicom, prstima ili krpicom, čime se dodatno uređuje crtež. Ugljenom se crta na malo hrapavom papiru. Crtež je potrebno fiksirati, jer ga tako učvršćujemo i štitimo. **Kreda** je po strukturi između uglja i olovke, i ostavlja blago zamagljeni trag. Za crtanje kredom koristimo papir sličan papiru za crtanje ugljenom. Crtež kredom također se na kraju fiksira. *Za fiksiranje se u školi koriste jeftini lakovi za kosu, fiksira se na udaljenosti 30–40 centimetara od rada.* Linija **flomasterom** je ravnomjerna i jednako intenzivna bez obzira na jačinu pritiska. Flomasterom je prikladan za linijsko crtanje, a ne preporučuje se za bojenje većih površina. Flomasterom crtamo na glatkim površinama. Tankim flomasterima crtamo na manjim formatima, a debelim na većim formatima. U trećem razredu za crtanje **tušem** možemo koristiti tanju četkicu i metalno pero. Linija je kod crtanja perom ravnomjerna. **Tuš-pero** je za crtanje linijskih motiva. Površine možemo tuš-perom ispuniti isključivo linijama. Za crtanje **četkicom** koristimo tečni tuš i tanke akvarelne četkice. Četkicom se mogu ispuniti i veće površine. Ostale crtačke likovne tehnike koje se mogu primijeniti u trećem razredu osnovne škole jesu: tuš i trska, lavirani tuš, bijela tempera po tamnoj podlozi, frotaž.

Slikarske likovne tehnike: slikanje temperama, vodenim bojama, voštanim bojama, kredama u boji, kolaž-papirom u boji.

Voštanim bojama možemo da ispunimo cijelu površinu, tako što ih koristimo položene. Voštane boje su prikladne za kolorističke motive. Mogu se nanositi jedan sloj boje preko drugog. **Krede** u boji i suvi pasteli manje se koriste u školi (skupe su i namijenjene prvenstveno profesionalcima), osim ponekad na likovnoj sekciji. Školske krede u boji nijesu pogodne za slikanje na papiru, možemo ih koristiti za slikanje na asfaltu pored škole. Slikanjem pokrovnim bojama, odnosno **temperama**, podstičemo rad s paletom (priprema palete, miješanje tonova boja, nanošenja boje, ispiranje četkice). Slikanje **vodenim bojama** podrazumijeva namakanje četkica u vodu, miješanje i rastapanje boje u čaši vode sve dok boja ne postane pogodna za upotrebu. Kod izrade **kolaža** učenici sijeku ili kidaju papir bez prethodnog crtanja oblika ili nacrtaju oblik prije rezanja. Kao podlogu za kolaž od papira u boji učenici ne koriste samo bijelu, već podloge svih boja. Ostale slikarske likovne tehnike koje se mogu koristiti u trećem razredu osnovne škole su: gvaš, tuševi u boji, slikanje šablonima, kombinovane slikarske likovne tehnike.

Grafičke likovne tehnike: štampanje pečatima i pomoću šablona.

Pečate možemo izraditi od povrća (krompira, repe, cvekle) ili sličnih materijala. Takav pečat pogodan je za otiske u boji. Ako želimo teksturu, pečate možemo napraviti tako da na drvenu površinu nalijepimo talasasti karton; zatim se koristi savijeni konopac, zgužvani papir,

čipka, gruba tkanina i slični materijali. Za izradu **šablona** možemo koristiti tvrd papir, karton i materijale zanimljivih površinskih struktura (juta, brusni papir...). Kod štampanja pomoću šablona, neke djelove možemo mijenjati i tako dobiti više različitih otisaka.

Ostale grafičke likovne tehnike koje se mogu koristiti u nastavi likovne kulture za treći razred osnovne škole jesu: monotipija, kolažna štampa, računarska grafika.

Vajarski likovni materijali: savitljivi vajarski materijali (žica, karton, otpadni materijali) i meki vajarski materijali (glina i plastelin).

Savitljiva, meka **žica** pogodna je za izradu tzv. prostornih crteža. savijanjem žice učenici prave figure životinja, oblikuju prostorne (kocka, piramida) i druge oblike (sto, lampa...). Tala-sasti **karton** je jednostavan i nezahtjevan materijal za plastično oblikovanje u prvom ciklusu. Učenici sijeku karton, savijaju ga, pregibaju, sastavljaju, izrađuju jednostavne oblike i međusobno povezuju. **Otpadni materijali** (veća i manja papirna i kartonska ambalaža, plastična ambalaža, metalne konzerve) mogu učenicima poslužiti za izradu montažnih skulptura.

Glina je najprikladniji materijal za vajanje u prvom ciklusu osnovne škole. Ona je vlažna, meka, ali se ne lijepi za dlanove. Glinu možemo dodavati i oduzimati. Pomoću špahtle može se sjeći, u nju ucrtavati motivi, utiskivati predmeti ili se izdubljivati. **Glinamol** je materijal sličan glini, a razlika je u tome što se glinamol brže suši. **Plastelin** je materijal za vajanje namijenjen radu u predškolskim ustanovama i prvom ciklusu osnovne škole, za rad s više detalja u boji.

Ostali vajarski likovni materijali koji se mogu koristiti u trećem razredu osnovne škole su: gips, siporeks, prirodni materijali (drvo).

Prostorno oblikovanje podrazumijeva oblikovanje unutrašnjeg ili spoljašnjeg prostora od otpadne ambalaže (kartonske, plastične i dr.). Od nje učenici prave prostorne oblike, npr. školu s okolinom, dio grada, trg, dnevnu sobu i sl. Od manje ambalaže, rad prave na stolu, a s većom mogu stvarati u hodniku škole, holu, dvorištu. Mogu praviti scenu za pozorišnu ili lutkarsku predstavu. U kartonskoj ambalaži mogu dočarati svoju sobu.

POSJETE GALERIJAMA I MUZEJIMA

Zašto je važna saradnja školskih ustanova s muzejima i galerijama? Galerije i muzeji nijesu samo mjesta u kojima se čuvaju i izlažu umjetnička djela, već su institucije gdje se mogu na najbolji način ostvariti kontakti učenja i podučavanja na originalnim umjetničkim djelima. Način na koji se učenici susrijeću s umjetničkim djelom jednako je važan kao i kvalitet tog djela. U svakom slučaju, odrasli igraju značajnu ulogu u određivanju toga što djeca vide kod pojedinačnog djela, te kako se djeca osjećaju u procesu susretanja s likovnim djelima. Boravak u muzeju ili galeriji omogućava učenicima da zadovolje svoju znatiželju i da istražuju i otkriju ono što čovjek stvara. Posjeta galeriji i muzeju i susret s umjetničkim djelom može podstaći učenike na primjenu novih oblika rada. Kod svih učenika u ovom uzrastu krije se znatiželja i potreba za otkrivanjem i istraživanjem. Neposredan kontakt s umjetničkim djelima ne može se zamijeniti reprodukcijama, dijapozitivima, video-snimcima i sličnim vizuelnim didaktičkim sredstvima. Susret učenika s likovnim djelima, odnosno posmatranje likovnih djela, svakako je najbolje ostvariti direktnim kontaktom u muzeju i u galeriji. Potrebno je više puta u toku godine s djecom posjetiti umjetničku galeriju, muzej ili izložbeni prostor kako bismo im omogućili neposredan kontakt s originalnim umjetničkim djelima. U većim gradovima postoje galerije i muzeji, i u saradnji s muzejskim pedagogom treba osmisлити pedagoški program posjeta koji je prilagođen učenicima.

Ciljevi

Jedan od ciljeva likovne kulture jeste izgradnja svijesti o značaju ustanova kulture. Učenici će kroz edukativne aktivnosti u muzeju ili galeriji upoznati i vrednovati kulturnu baštinu i tradiciju svog zavičaja i Crne Gore. Komunikacija s umjetničkim djelom omogućit će im da steknu estetska iskustva i razviju estetsku svijest kroz bogatstvo i raznolikost vizuelno-likovnih sadržaja, čime usvajaju likovni jezik. Upoznavanjem s različitim savremenim umjetničkim likovnim djelima i različitim likovnim izrazima, podstaći ćemo učenike na sopstven likovni izraz, obogatiti njihov estetski razvoj i uticati na pozitivan stav prema umjetnosti. Pristupom u kojem se umjetnička djela približavaju učenicima – kroz priču, crtež i igru, slobodnim razgledanjem i komuniciranjem o umjetničkom djelu – podstaći ćemo ih da često posjećuju muzeje i galerije, i da im oni budu zabavno mjesto.

<https://www.youtube.com/watch?v=AMZzZS3a1nQ>

Aktivnosti

Kad govorimo o aktivnostima, onda najprije mislimo na pripremu programa i sadržaja i samu organizaciju posjeta učenika galerijama i muzejima.

Posjete se mogu se realizovati u muzejima i galerijama u čijem su sastavu bogati likovni, istorijski, kulturno-istorijski, etnografski i arheološki sadržaji. Muzeji i galerije su ustanove kulture koji imaju značajnu ulogu u obrazovanju učenika. Prije posjete muzeju ili galeriji nastavnik treba da samostalno pogleda izložbu i da s muzejskim pedagogom osmisli metodički način na koji će učenike provesti kroz izložbene prostore, u korelaciji sa određenim programskim sadržajima za predmete kao što su npr.: likovna kultura, muzička kultura, priroda i društvo i dr. Vrlo je važno da se u okviru posjeta organizuju posebno osmišljene likovne i slične radionice, u kojima će učešće imati učenici uz pratnju i pomoć stručnih lica – muzejskih pedagoga. Nastavnik u dogovoru s muzejskim pedagogom može organizovati susret s umjetnikom ili likovnim pedagogom, i u okviru tog susreta osmisliti likovnu radionicu. Muzejski pedagog dočekuje nastavnika i učenike, predstavlja im pojedinih vezane za muzej ili galeriju, objašnjava pojmove kao što su *muzej*, *muzejski predmeti*, govori o istoriji samog muzeja ili galerije, interpretira pojedina umjetnička djela i sl. Prije same posjete nastavnik u dogovoru s muzejskim pedagogom planira dan i vrijeme posjete, kao i broj učenika koji će posjetiti muzej ili galeriju.

<https://www.youtube.com/watch?v=nMI7FMx5Zk0>

<https://www.youtube.com/watch?v=Gr6g2R2d5-4>

LIKOVNA RADIONICA

Nastavnik, u saradnji s muzejskim pedagogom iz galerije ili muzeja, osmišljava likovnu radionicu. Kao što smo već naveli, radionica se može planirati i organizovati i u okviru susreta učenika s umjetnikom, likovnim ili muzejskim pedagogom.

Nakon provođenja kroz galeriju i upoznavanja s izloženim umjetničkim djelima realizuje se likovna radionica. Umjetničko djelo, osim posmatranja i analiziranja, može biti motiv za likovno izražavanje i stvaranje učenika.

Umjetničko djelo kao motiv može podsticati učenike na likovno izražavanje i stvaranje na više načina:

- Nakon posmatranja i analiziranja likovnog djela javlja se zanimanje za likovno izražavanje.
- Redefinisanjem umjetničkog djela (npr. dodavanjem teksture, promjenom boje, umjesto vajarskog reljefa vidjeti slikarski reljef i sl.) podstiče se samostalno rješavanje likovnih formi.

- Kompozicijski i likovni elementi nekog djela mogu biti stimulans za izražavanje i stvaranje (kao što su likovnim izrazima prikazane miješane i čiste boje, različite vrste linija, šuplji i puni oblici, otisci i sl.).
- Nastavnik može osmisliti neke nove motive kroz razgovor s učenicima (npr. na nekom portretu izdvaja se dio, poput: kape, odjeće i obuće, pa učenici mogu da slikaju taj dio portreta kao „novi motiv“, različitim tehnikama).
- Posmatranje detalj po detalj ka cjelini, i detalj kao novi motiv.

Umjetnička djela, bez obzira na to da li se prikazuju ili pokazuju u učionici ili galeriji, ne prikazuju se učenicima da bi ih kopirali, nego da bi obogatili svoj estetski razvoj i pozitivan stav prema umjetnosti, te da bismo podstakli njihov likovni izraz.

Izložba

Na kraju svake radionice trebalo bi organizovati izložbu likovnih radova. Izložba može biti organizovana u školi, galeriji ili muzeju. U školi se radovi mogu izložiti u holu škole ili u učionici. Nekada se izložba može organizovati u galeriji ili muzeju u dogovoru s muzejskim pedagogom. Kada izlažemo likovne radove učenika, ne ukrašavamo ih dodatno niti uokvirujemo. Najbolje je da budu izloženi na neupadljivoj (bijeloj, sivoj) podlozi i opremljeni listićem na kojem su zapisani osnovni podaci o radu i autoru.

UDŽBENIK LIKOVNE KULTURE

Udžbenik je koncipiran tako da ga učenici koriste za usvajanje novih pojmova uz radne listove koji obezbjeđuju praktično usvajanje znanja i dobru interakciju s učenicima. U udžbeniku su nastavni sadržaji prezentovani i raspoređeni tematski, prema ishodima i likovnim elementima: površina, boja, oblik, prostor, likovni materijali i sredstva, likovna djela (slika, skulptura, grafika, crtež). Na ovaj način likovni elementi obrađeni su u udžbeniku kao cjeline u okviru odgovarajućih likovnih područja, usklađeno s predmetnim programom Likovna kultura za treći razred osnovne škole. Realizacija ovako raspoređenog sadržaja u udžbeniku, omogućiće učenicima da se s likovnim elementima upoznaju kroz različite likovne aktivnosti i zadatke, što je u skladu s njihovim razvojnim mogućnostima, potrebama i interesovanjima. Nastavnicima može poslužiti kao primjer za izradu godišnjeg plana rada. Svaki sadržaj je predstavljen na jednoj strani, druga strana je radna. Svaki novi sadržaj počinje kratkim, jednostavnim tekstom i ilustracijom, slikom, primjerom. Pitanja su kratka, jasna, raznovrsna, kreativna, interesantna, motivaciona, prilagođena učenicima, njihovom uzrastu i znanju (da uoče, prepoznaju, pokažu, razlikuju, označe).

Zadaci su osmišljeni tako da od učenika traže kreativno i praktično učešće. Odnose se na likovni element, definisani su kratko i jasno, primjereno znanju i sposobnostima učenika, povezani su s predmetima iz njihovog svakodnevnog života i okruženja, imaju motivacioni

karakter. Korelacija se uglavnom ostvaruje preko predmeta: Priroda i društvo, Matematika, Fizička kultura, Muzička kultura, Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost. Zbog svega navedenog, zadatke karakteriše razigran i zabavan ton s likovnim sadržajima i temama iz svakodnevnog života.

Ponuđeni zadaci uvode učenike u narednu etapu likovnog razvoja jer su postavljeni kao jednostavni projektni zadaci. Oni podrazumijevaju da su pred kraj trećeg razreda učenici dovoljno zreli da samostalno obavljaju zadatke uz uputstva – korak po korak.

Rad s udžbenikom uklapa se u cjelokupni sadržaj časa. Nastavnik može planirati da sadržaje iz udžbenika uklopi u toku jednog nastavnog časa ili određene sadržaje u toku dva nastavna časa (blok-čas je u skladu s planom i programom). Na prvom času predviđena je obrada likovnog problema uz proces učenja ili recepcije, a na drugom času likovni zadatak u vidu stvaralačkog procesa.

VII. SCENARIJI ZA ČASOVE

1. LINIJSKE POVRŠINE U PRIRODI I OKOLINI

Obrazovno-vaspitni ishod:

Na kraju učenja učenik će moći da prepozna primjere različitih linijskih površina u prirodi i okolini; opisuje i upoređuje različite linijske površine u prirodi.

Pojmovi: linijski ispunjene površine

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: tuš, pero, flomasteri, olovke u boji

Motivacija

U udžbeniku su prikazani primjeri linijske površine u prirodi i okruženju. Nastavnik podstiče učenike da prepoznaju površinu parketa, trave, knjige, psa i površinu luka. Zajedno uočavaju razliku i komentarišu oblik linija kojima su ispunjene njihove površine. Nastavnik zajedno s učenicima opisuje vrste linija na tim površinama: vodoravne, kose, uspravne, kratke i duge, tanke, debele. U udžbeniku je nalog: *Prepoznaj kojim linijama su ispunjene površine iz prirode i okoline na prikazanim primjerima.* Učenici povezuju predstavljene površine iz prirode i okoline sa nacrtanim linijama.

<https://www.youtube.com/watch?v=K0gjWXc-Q34>

https://www.youtube.com/watch?v=PE-Ecg_xkJA

Aktivnosti

U udžbeniku je dat zadatak: *Prepoznaj oblike i predmete iz prirode i svog okruženja koji imaju linije po površini. Nacrtaj ih i njihove površine ispuni linijama.* Nastavnik podstiče učenike da prepoznaju predmete iz prirode i svog okruženja, povezuje s temama iz predmeta Priroda i društvo. Učenici analiziraju, navode i opisuju predmete, imenuju oblike iz prirode, razno voće i povrće, razne predmete koji ih okružuju ili koje svakodnevno koriste. Nastavnik priprema učenike za izbor crtačkog materijala, učenici biraju crtački materijal, govori im o upotrebi tuša i pera, flomastera i drvenih bojica.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje likovne radove i radove drugih učenika. Zajedno vrednuju iskustva u radu i upotrebi pojedinih crtačkih materijala, komentarišu i vrednuju linijski ispunjene površine na predmetima iz prirode. Prepoznaju i imenuju linije na ispunjenim površinama. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje i vrednuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 5. Aktivnosti učenja: učenici sakupljaju informacije o biljkama svog mjesta i izrađuju odjeljenjski pano; izvode ogled: sade biljku, prate njen rast i razvoj i navode osnovne uslove za život: voda, zemljište, vazduh i svjetlost.

Na strani 50 nalaze se crteži oblika iz prirode za učenike s posebnim obrazovnim potrebama.

2. POVRŠINE ISPUNJENE RAZLIČITIM LINIJAMA

Ishodi učenja:

Tokom učenja učenik će moći da ispuni površine vodoravnim, uspravnim, kosim, kratkim, dugačkim linijama.

Pojmovi: linijski ispunjene površine

Korelacija: Matematika

Likovna sredstva: tuš i pero, olovke u boji, flomasteri

Motivacija

U udžbeniku su primjeri linijski ispunjenih površina. Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju i komentarišu površine i linije kojima su ispunjene: vodoravne, kose, uspravne, kratke i dugačke linije. Nastavnik zajedno s učenicima uočava i prepoznaje kojim su crtačkim materijalom linije nacrtane; komentarišu linije, razlike i sličnosti; opisuju vrste linija. Učenik treba da pokaže koje su površine ispunjene vodoravnim, uspravnim, kratkim, kosim, debelim, tankim linijama.

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak: *Ispuni površine povlačenjem različitih linija.* Nastavnik podstiče učenike da komentarišu i opisuju površine različitih oblika. Učenici upoređuju geometrijske oblike s oblicima i površinama iz prirode i okoline. Nastavnik im ukazuje na sličnosti između trougla i krova kuće, pravougaonika i prozora i sl. Nastavnik podstiče učenike na praktičan rad, izbor crtačkog materijala, na vrste linija (tanke, debele, kose, prave i dr.) za ispunjavanje određenih površina. Razgovaraju o mogućnosti da linije prate oblik date površine. Učenici linijama ispunjavaju površine prikazane na radnom listu. Učenici ispunjavaju površinu trougla, pravougaonika i dr.

<https://www.youtube.com/watch?v=XACsNVI1AI4>

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Izlažu sve likovne radove i biraju radove učenika koji se razlikuju po načinu rada i po kvalitetu. Komentarišu i vrednuju karakter linija (vodoravnih, uspravnih, kratkih, dugih, tankih, debelih i kosih). Vrednuju ispunjenost površina i gustinu i ravnomjernost linija. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija se ostvaruje s predmetom Matematika kroz obrazovno-vaspitni ishod 1. Na kraju učenja učenik će moći da prepozna i imenuje geometrijske figure, pravilno upotrijebi geometrijski pribor za crtanje određenih geometrijskih figura (aktivnosti učenja: učenici, crtaju geometrijske figure i sl).

Korelacija s nastavnim predmetom Matematika, kroz obrazovno-vaspitni ishod 1.

Ishodi učenja: učenik crta pravu, polupravu, duž i izlomljenu liniju upotrebom lenjira i olovke i obilježi ih.

Na strani 52 nalazi se linijski nacrtana kuća za učenike s posebnim obrazovnim potrebama.

3. SVIJETLE I TAMNE POVRŠINE

Obrazovno-vaspitni ishod:

Na kraju učenja učenik će moći da prepozna postupak nizanja i ukrštanja linija; objasni način dobijanja svijetlih i tamnih površina.

Pojmovi: nizanje i ukrštanje linija; svijetle i tamne površine

Korelacija: Fizička kultura

Likovna sredstva: tuš i pero

Motivacija

U udžbeniku su primjeri svijetlih i tamnih površina dobijenih ukrštanjem i nizanjem linija. Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, prepoznaju i komentarišu postupak nizanja i ukrštanja linija i dobijanja tamne površine. Zajedno uočavaju i utvrđuju da se tamne površine dobijaju ukrštanjem i nizanjem više linija, svijetle površine dobijamo nizanjem i ukrštanjem manje linija. Nastavnik podstiče učenike da komentarišu nizanje i ukrštanje linija različitim crtačkim materijalima (tuš i pero, drvene bojice i olovka). U udžbeniku je dat primjer pomoću kojeg učenik treba da *prepozna koja je površina svijetla*. Nastavnik podstiče učenike da uoče razlike na površinama prikazanog predmeta, od najsvjetlije do najtamnije.

https://www.youtube.com/watch?v=6LQe0A_5F_A

<https://www.youtube.com/watch?v=xd2X0OkDMk4>

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak: *Na šahovskom polju neke površine nijesu zatamnjene. Pronađi ih i zatamni nizanjem i ukrštanjem linija. Tušem i perom gusto povlači linije.* Nastavnik podstiče učenike da razgovaraju o šahu, šahovskim bijelim i crnim figurama, svijetlim i tamnim površinama na šahovskom polju, o površinama koje treba da zatamne. Učenici ispituju koliko ima svijetlih a koliko tamnih površina na šahovskom polju. Učenici uočavaju i prepoznaju površine koje treba ispuniti linijama nizanjem i ukrštanjem. Učenici koriste tuš i pero, i linijama ispunjavaju i zatamnjuju površine na šahovskoj tabli.

https://www.youtube.com/watch?v=D8yw1ov3hjl&list=PLXhsu2w5zX6rDmioC4A3ZEp5E8Bng_zfn

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju radove, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Zajedno vrednuju raspored tamnih i svijetlih površina, vrednuju nizanje i ukrštanje linija, intenzitet tamnih površina, spretnost u radu tušem i perom. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Fizička kultura, kroz obrazovno-vaspitni ishod 3 i 4.

Ishodi učenja: učenik prepoznaje složenije elementarne igre. Aktivnosti učenja: učenici uče pravila igre, igraju šah.

4. KAKO NASTAJE SLIKA

Obrazovno-vaspitni ishod:

Učenik će na kraju učenja biti u stanju da opiše postupke nastanka slike.

Pojmovi: podslikavanje

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: voštane boje

Motivacija

U udžbeniku su primjeri kako možemo stvoriti sliku: a) ako prvo nacrtamo crtež i bojama slikamo, b) samo pomoću boja. Nastavnik podstiče učenike da posmatraju i komentar-

išu postupak nastajanja slike. Nastavnik zajedno s učenicima opisuje postupak slikanja sa crtežom, a učenici razumiju da se slikanje odvija postepeno. Prvo se nacrtaju oblici i predmeti, zatim se podslikava, površine se ispunjavaju svijetlo-tamnim miješanim bojama, a u završnoj fazi slika se čistim bojama. Učenici prepoznaju razliku između slikanja s crtežom i slikanja bojama direktno na slikarsku podlogu (bez pripremnog crteža). Nastavnik podstiče učenike da komentarišu i opisuju postupke koje su koristili u slikanju, da zajedno povezuju sopstvena iskustva s postupcima slikanja sa crtežom i slikanja direktno na slikarsku podlogu.

<https://www.youtube.com/watch?v=bRPd0S7Pn5g>

<https://www.britannica.com/biography/Leonardo-da-Vinci>

<https://youtu.be/n7vFq-Js-6Y>

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak: *Nacrtaj svoju rođendansku tortu, a zatim je ispuni bojama.* Nastavnik podstiče učenike da razgovaraju o rođendanskim tortama, o rođendanima, proslavama rođendana. Učenici govore o datumu svog rođenja, opisuju proslavu svog rođendana. Nastavnik ih navodi da slikovito govore o rođendanskim tortama, bojama, oblicima, dekoracijama i dr. Učenici stvaraju sliku postupkom slikanja sa crtežom (prvo nacrtaju tortu pa je oboje) na strani predviđenoj za praktičan rad. Učenici koriste voštane boje jer su tehnički prikladne za rad u udžbeniku. Voštanim bojama mogu crtati i slikati površine torte.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju radove, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Zajedno vrednuju i komentarišu oblik torte i veličinu, linijski crtež, raznovrsnost boja, sâm postupak crtanja i bojenja, spretnost i sposobnost učenika u radu s voštanim bojama. Nastavnik bira radove učenika koji se razlikuju po načinu rada i po kvalitetu. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 3.

Aktivnosti učenja: učenici se upoznaju sa razlozima obilježavanja nekih praznika.

Na strani 53 nalazi se linijski nacrtana torta za učenike s posebnim obrazovnim potrebama.

5. KAKO RAZLIKUJEMO SLIKU I CRTEŽ

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da razlikuje sliku i crtež.

Pojmovi: slika, crtež

Likovna sredstva: kolaž-papir u boji, tuš i pero, olovka

Motivacija

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju prikazane primjere u udžbeniku; da uočavaju i komentarišu linije i tačke kao osnovne elemente crteža, a tako i boje od kojih je nastala slika. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje i opisuje razlike između crteža i slike; učenici razlikuju i prepoznaju kako nastaje crtež i kako se stvara slika. Nastavnik zajedno s učenicima komentariše prikazani crtež i sliku; opisuju crtež, navode različite vrste linija, uočavaju različite tačke, uočavaju crtački materijal kojim je nastao crtež. Učenici prepoznaju boje na slici, razlikuju vrste boja, ispituju slikarski materijal pomoću kojeg je nastala slika.

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak: *Bojama i linijama dovrši započetu sliku i crtež. Sliku dovrši kolaž-papirom u boji, a crtež dovrši tušem i perom.* Nastavnik podstiče učenike da razgovaraju o slikarskom materijalu i postupku rada s kolaž-papirom u boji, o crtačkom materijalu (tuš, pero i olovka). Učenici rade zadatak na radnom listu. Započeta slika i crtež na radnom listu imaju apstraktan i dekorativan motiv koji se može transformisati u neki drugi motiv. Učenici po površini predviđenoj za sliku, lijepo sjeckane i cijepane komade kolaž-papira u boji i tako stvaraju sliku. Na radnom listu nalazi se započeti crtež; učenici crtaju, različitim linijama ispunjavaju površinu i stvaraju crtež. Nastavnik podržava učenike prilikom izbora teme, figura ili dekorativnih kompozicija; takođe im pomaže u radu sa crtačkim i slikarskim tehnikama.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju radove, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Vrednuju obradu i izbor motiva u radovima učenika, dosljednost i istrajnost u obradi i tretiranju detalja na motivima, specifičnost u izrazu, raznovrsnost linija u crtežu i bogatstvo boja na slici. Nastavnik vrednuje motoričku sposobnost i spretnost u radu i korišćenju kolaž-papira, te tuša i pera. Tokom vrednovanja nastavnik treba da uključi radove koji postižu očekivani likovni nivo, i da takođe komentariše radove koji od njega odstupaju u pozitivnom ili u negativnom pravcu.

6. BOJE I NJIHOVE NIJANSE

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da prepozna boje i njihove nijanse.

Pojmovi: čiste boje

Korelacija: Fizičko vaspitanje

Likovna sredstva: papir u boji, ljepilo, makaze

Motivacija

U udžbeniku su prikazane nijanse crvene i plave boje. Nastavnik zajedno s učenicima posmatra nijanse crvene i plave boje, objašnjavaju i opisuju postupak dobijanja različitih nijansi boja. Nastavnik demonstrira postupak dodavanja bijele boje u crvenu i plavu boju. Zajedno s učenicima utvrđuje različite nijanse plave i crvene boje na primjerima prikazanim u udžbeniku. Učenici odgovaraju na pitanje: *Koliko je nijansi zelene boje prikazano na paletama za slikanje?*

<https://www.youtube.com/watch?v=2hzDzV6FcrM>

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak: *Sa lista za rezanje br.1 izreži nijanse crvene boje i nalijepi na fudbalsku loptu.* Nastavnik podstiče učenike da razgovaraju o sportskim igrama s loptom. Učenici opisuju sportske igre koje se igraju s loptom koja je prikazana na radnom listu u udžbeniku. Nastavnik podstiče učenike da prepoznaju odgovarajuće oblike i boje površina na listu za rezanje i površine na lopti prikazanoj na radnom listu. Sa lista za rezanje, učenici izrezuju površine različitih nijansi crvene boje i lijepe ih na odgovarajuću površinu lopte. Učenici uočavaju različite oblike površina i različite nijanse crvene boje.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju radove, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Vrednuju i komentarišu preciznost u rezanju, prepoznavanje i razlikovanje nijansi crvene boje, uočavanje različitih oblika i tačnost u lijepljenju na odgovarajuće površine lopte. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Fizička kultura, kroz obrazovno-vaspitni ishod 3.

Aktivnosti učenika: učenici igraju igru *Između dvije vatre.*

7. ČISTE I MIJEŠANE BOJE

Ishodi učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da uporedi primjere čistih i miješanih boja u okolini, prirodi i umjetničkim djelima.

Pojmovi: čiste i miješane boje

Korelacija: Priroda i društvo, Matematika

Likovna sredstva: tempere, četkice, paleta, čaša za vodu

Motivacija

U udžbeniku su prikazane čiste i miješane boje. Nastavnik podstiče učenike da zajedno prepoznaju i nabroje čiste i miješane boje: crvenu, plavu, zelenu, žutu, ljubičastu, narandžastu. Zajedno s učenicima komentariše i opisuje miješane boje i kako se one dobijaju. Nastavnik demonstrira učenicima dobijanje miješanih boja: miješa crvenu sa zelenom, plavu s narandžastom, žutu s ljubičastom bojom. Nastavnik zajedno s učenicima komentariše boje u prirodi i okolini, ispituje čiste i miješane boje na likovnim djelima i dječijim likovnim radovima. Posmatarajući primjer iz udžbenika, učenici odgovaraju na pitanje: *Kojim je bojama naslikana prikazana slika, čistim ili miješanim?* Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju i razgovaraju o prikazanom umjetničkom djelu i poznatom slikaru Pablu Pikasu. Razgovaraju o životu i radu čuvenog umjetnika, prepoznaju i komentarišu miješane boje na prikazanom umjetničkom djelu i zapažaju da na slici nema čistih boja.

<https://www.britannica.com/biography/Pablo-Picasso>

<https://youtu.be/KwFKK4gn78c>

<https://www.youtube.com/watch?v=7q3y35GB1X4>

<https://www.youtube.com/watch?v=UV-i8l7OdVo>

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak: *Površine kvadrata i pravougaonika oboj čistim bojama. Površine trougla i kruga oboj miješanim bojama.* Nastavnik podstiče učenike da prepoznaju čiste i miješane boje na oblicima, predmetima i pojavama u prirodi i okruženju. Učenici navode predmete i oblike, opisuju njihove boje, povezuju sa čistim i miješanim bojama. Učenici boje određene oblike čistim ili miješanim bojama.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Nastavnik zajedno s učenicima vrednuje i komentariše oblike, njihovu boje (tj. čiste i miješane boje na obojenim površinama). Vrednuje sposobnost učenika

u prepoznavanju boja, njihovu spretnost u miješanju boja i radu s temperama i paletom. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 5.

Aktivnosti učenja: učenici prate i bilježe promjene na biljkama i aktivnosti ljudi i životinja u zavisnosti od godišnjeg doba.

Korelacija s nastavnim predmetom Matematika, kroz obrazovno-vaspitni ishod 1.

Aktivnosti učenja: učenici crtaju geometrijske figure.

8. SVIJETLE I TAMNE BOJE

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da prepozna svijetle i tamne boje.

Pojmovi: svijetle i tamne boje

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: tempere, četkice, paleta, čaša za vodu

Motivacija

U udžbeniku su prikazane boje u svijetloj i tamnoj varijanti. Nastavnik podstiče učenike da uoče razliku između svijetlih i tamnih boja i komentarišu po čemu se razlikuju. Nastavnik zajedno s učenicima istražuje i uočava svijetle i tamne boje na površinama u prirodi i neposrednom okruženju, zatim razgovara s učenicima o svijetlim i tamnim bojama na predstavljenom primjeru. Zajedno uočavaju i prepoznaju crvenu, žutu, zelenu, plavu boju, kao i tamnocrvenu i svijetlocrvenu, tamnozelenu i svijetlozelenu... i tako redom.

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak. *Sa lista za rezanje br. 2 izreži kvadratiće različitih, svijetlih i tamnih boja. Jedan cvijet popuni kvadratićima svijetle boje, a drugi kvadratićima tamne boje.* Nastavnik podstiče učenike da govore o prirodi, opisuju različite vrste i boje cvijeća, učestvuje u pripremi likovnih sredstava i izradi likovnog zadatka. Učenici prepoznaju i razlikuju svijetle i tamne boje kvadratića na listu za rezanje, izrezuju kvadratiće i lijepo i ispunjavaju površine cvijeta na radnom listu.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Zajedno komentarišu i vrednuju površine cvijeta kreativno ispunjene

svijetlim i tamnim kvadratićima; sposobnost razlikovanja svijetlo i tamno obojenih kvadratića. Vrednuje motoričku spretnost učenika u radu s makazama i osjećaj za detalje prilikom lijepljenja i ispunjavanja cvjetnih površina kvadratićima svijetle i tamne boje. U vrednovanju nastavnik treba da uključi radove koji postižu očekivani likovni nivo, te komentariše radove koji od njega odstupaju u pozitivnom ili u negativnom pravcu.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Priroda i društvo kroz obrazovno-vaspitni ishod 5.

Aktivnost učenja: učenici posmatraju različite oblike zemljišta i imenuju oblike reljefa: polje, ravnica, brežuljak, brijeg, brdo, planina.

Na strani 54 nalaze se linijski nacrtani cvjetovi koji mogu biti korisni za učenike s posebnim obrazovnim potrebama.

9. OSVJETLJAVANJE I POTAMNJIVANJE BOJA

Obrazovno-vaspitni ishod:

Na kraju učenja učenik će biti u stanju da opiše postupak osvjetljavanja i potamnjenja boja.

Pojmovi: svijetle i tamne boje

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: tempere, četkice, paleta, čaša za vodu

Motivacija

U udžbeniku su predstavljeni postupci osvjetljavanja i potamnjenja boja. Nastavnik podstiče učenike da se putem slikovnog primjera upoznaju s postupcima osvjetljavanja i potamnjenja boja. Nastavnik demonstrira učenicima ova dva postupka, dodaje crnu i bijelu u crvenu boju. Zatim zajedno s učenicima komentariše potamnjenju crvenu boju dobijenu dodavanjem crne, te osvjetljenu crvenu boju dobijenu dodavanjem bijele boje. Zajedno utvrđuju mogućnost dobijanja različitih osvjetljenih i potamnjenih crvenih boja. Nastavnik podstiče učenike da na primjeru iz udžbenika *prepoznaju boje koje su zatamnjene i one koje su osvjetljene*.

Nastavnik upućuje učenike da posmatraju umjetničko djelo poznatog umjetnika Viktora Vazarelija. Nastavnik upoznaje učenike s ovim poznatim umjetnikom, govori o njegovom životu i umjetničkom radu. Podstiče ih da na prikazanom umjetničkom djelu komentarišu boje, prepoznaju i uoče osvjetljene i potamnjene boje, da opišu postupak kojim se umjetnik koristio da bi dobio te boje. Učenici navode, imenuju i na primjeru pokazuju potamnjene i osvjetljene crvene, zelene i ljubičaste boje.

<https://www.youtube.com/watch?v=2hzDzV6FcrM>

Aktivnosti:

U udžbeniku je zadatak: *Dodaj bijelu boju i posvijetli crveni, ljubičasti i narandžasti kišobran. Dodaj crnu boju i potamni zeleni, plavi i žuti kišobran.* Dodavanjem bijele boje učenici osvjetljavaju crvenu, ljubičastu i narandžastu boju i svijetlim bojama ispunjavaju površine kišobrana. Pomoću crne boje učenici potamnjuju zelenu, plavu i žutu boju i tamnim bojama ispunjavaju površine kišobrana.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Zajedno vrednuju površine ispunjene osvijetljenom i potamnjenom bojom, ravnomjernost boje na površini, upoređuju boju na ispunjenim površinama i boju na postojećem kišobranu, vrednuju je li boja osvijetljena i potamnjena. Nastavnik vrednuje spretnost učenika u radu s temperama pri miješanju boja na paleti. Na kraju, nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 5. Aktivnost učenja: učenici, prate i bilježe promjene na biljkama i aktivnosti ljudi i životinja u zavisnosti od godišnjeg doba; prate vremenske promjene u zavisnosti od godišnjeg doba.

10. UNUTRAŠNJI I SPOLJAŠNJI PROSTOR

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da razlikuje spoljašnji i unutrašnji prostor.

Pojmovi: prostor, spoljašnji prostor, unutrašnji prostor

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: makaze i ljepilo za papir

Motivacija

U udžbeniku su nabrojane aktivnosti ljudi i životinja u nekom prostoru. Takođe, tu je predstavljen i prostor koji koristi vjeverica. Nastavnik podstiče učenike da razgovaraju, opisuju i imenuju prostore u kojima se odvijaju nabrojane aktivnosti ljudi i životinja. Upućuje ih na prikazanu vjevericu i žirove – da uoče, razlikuju i imenuju prostor u kome se nalaze vjeverica i žirovi.

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak tokom kojeg učenici režu i lijepe predmete tako da dobiju jedan

spoljašnji i jedan unutrašnji prostor. Nastavnik podstiče učenike da prepoznaju objekte s lista za rezanje i dijele na one koji pripadaju unutrašnjem i one koji pripadaju spoljašnjem prostoru. Zatim biraju objekte koje lijepe lijevo i formiraju unutrašnji prostor. Ostale objekte kombinuju desno na papiru i formiraju spoljašnji prostor.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Zajedno vrednuju i komentarišu različite načine za položaj objekata koji pripadaju unutrašnjem i spoljašnjem prostoru, uočavaju moguće greške pri podjeli objekata na unutrašnje i spoljašnje. Nastavnik vrednuje sposobnost prepoznavanja i uočavanja prostora, spretnost učenika u rezanju i lijepljenju i radu s makazama i ljepilom. Na kraju, nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 5.

Aktivnosti učenja: učenici posjećuju važne građevine u mjestu i navode njihov značaj za mjesto u kojem žive i navode zanimanja zaposlenih u njima.

11. OBLIKOVANJE I GRAĐENJE PROSTORA

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da osmisli i oblikuje jednostavne primjere unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora.

Tokom učenja učenik će moći da kreira ukrasne predmete prilikom estetskog uređenja unutrašnjeg prostora.

Pojmovi: građenje prostora

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: olovka, makaze i ljepilo za papir (za prvi dio časa); za ishod 2 (drugi dio časa) potreban je kanap, stare korice bloka, selotejp, makaze

Motivacija

U udžbeniku su primjeri prostora koji su gradili ljudi, ali i prostori koje su gradile životinje. Nastavnik podstiče učenike da prepoznaju, razlikuju i komentarišu prostore koje koriste ljudi i one koje koriste životinje.

Nastavnik razgovara s učenicima o različitim prostorima koji su nastali u prirodi i o prostorima koje su gradili ljudi za svoje potrebe. Nastavnik ih podstiče da prepoznaju i u udžbeniku

napišu koji je prostor izgradio čovjek a koji životinje.

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak tokom kojeg učenici režu, tj. „grade“ prostor za ptice od djelova koji se nalaze na listu za rezanje. Nastavnik ih podstiče da kombinuju različite vrste grančica sa lista za rezanje i da formiraju gnijezdo. Pomaže onim učenicima kojima je potrebna pomoć oko rezanja i lijepljenja.

Vrednovanje

Nastavnik zajedno s učenicima posmatra i vrednuje radove. Vrednuju načine formiranja gnijezda kao prostora za ptice. Na kraju, nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Po završetku rada, nastavnik organizuje rad na uređenju prostora učionice.

Bilo bi dobro povezati ovaj dio s udžbenikom ili radnom sveskom iz Prirode i društva. Od različitih materijala učenici kreiraju ukrasne predmete za uređenje unutrašnjeg prostora. Nastavnik može da organizuje rad na više ukrasnih predmeta odjednom. Ovdje su dati samo primjeri:

1. Sunce od papirnog tanjirića

- a) Papirni tanjirić učenici boje u žuto.
- b) Učenici iscrtavaju 5–7 kontura svojih šaka na žutom papiru (običan papir obojen u žuto ili žuti papir).
- c) Potrebno je izrezati konture šaka po ivicama.
- d) Na poleđinu papirnog tanjira učenici lijepe izrezane djelove centralno simetrično tako da korjeni šake budu zalijepljeni za tanjir, a prsti okrenuti prema vani.

2. Hvatač vjetra

- a) Učenici crtaju mnoštvo životinja i biljaka na debljem papiru, npr. na staroj korici bloka.
- b) Izrezuju nacrtane biljke i životinje.
- c) Zatim svaki izrezani dio selotejpom lijepe za dio kanapa.
- d) Nastavnik kači sve kanape o drveni krstić i postavlja u prostor učionice.

12. UREĐENJE UNUTRAŠNJEG I SPOLJAŠNJEG PROSTORA

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da opiše opremanje različitih prostora s obzirom na njihovu namjenu.

Pojmovi: unutrašnji prostor

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: makaze, razne vunice i šareni papiri, ljepilo, flomasteri, kolaž-papir, perlice i razne sitnice

Motivacija

U udžbeniku su prikazani unutrašnji prostori za različite namjene. Nastavnik podstiče učenike da posmatraju i prepoznaju različito osvijetljene prostore i da aktivno komentarišu njihove namjene. Podstiče ih da pogledaju primjere iz udžbenika i odgovore na postavljena pitanja.

Nakon toga ih uvodi u kreativan svijet „malih ljudi“.

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak tokom kojeg učenici formiraju, pomoću različitih materijala, neobične i kreativne prostore za „male ljude“. Na radnoj stranici su primjeri koji podstiču maštu učenika. Nastavnik objašnjava da nije cilj da učenici imitiraju ove prostore, već da najprije verbalizuju šta bi ti ljudi radili u prostorima sa slika, tj. koja je funkcija tih prostora. Nastavnik razgovara s učenicima o tome šta bi „mali ljudi“ radili u svojim prostorima, kako bi se igrali ili obavljali neke svoje poslove, na kojim bi se mjestima odmarali, na kojim zabavljali... Zatim učenici zamišljaju prostore koje mogu sami napraviti tako da služe „malim ljudima“.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Zajedno vrednuju i komentarišu načine kako su ostvareni prostori za „male ljude“ i koji su materijali korišćeni za pojedine djelove tog prostora... Vrednuju spretnost i sposobnost učenika u radu s likovnim materijalima i pomoćnim sredstvima. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 4.

Aktivnosti učenja: učenici navode razlike u izgledu objekata za stanovanje nekad i sad.

13. PO ČEMU SE SKULPTURA RAZLIKUJE OD CRTEŽA I SLIKE

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da prepozna razlike u osobinama crteža, slike i skulpture.

Pojmovi: skulptura

Korelacija: Matematika

Likovna sredstva: glina, špahtle ili druga priručna sredstva za pomoć pri radu glinom

Motivacija

U udžbeniku su primjeri crteža, slika i skulptura na osnovu kojih se uočavaju razlike između dvodimenzionalnih djela i skulpture kao djela trodimenzionalnog oblikovanja. Nastavnik podstiče učenike da analiziraju i opisuju sliku i crtež s jedne strane i skulpturu s druge. Učenici uočavaju dužinu i visinu koje određuju crtež i sliku i dodatnu dimenziju – širinu kod skulpture.

Aktivnosti

U udžbeniku je zadatak tokom kojeg učenici treba da nacrtaju a zatim modeluju medvjeda. *Na ovoj stranici nacrtaj meda olovkom. Zatim ga oblikuj od gline, polako sa svih strana. Tvoj medo uopšte ne mora da liči na meda sa slike. Neka bude onakav kako ga zamišljaš.*

Vrednovanje

Nastavnik zajedno s učenicima posmatra radove. Učenici komentarišu pa onda vrednuju sopstvene i ostale radove. Vrednuju načine trodimenzionalnog oblikovanja cjeline (medvjeda) i njenih djelova. Vrednuju postupke u načinu modelovanja, kao i spretnost učenika u radu s glinom, likovnim materijalima i sredstvima. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Matematika, kroz obrazovno-vaspitni ishod 1.
Aktivnost učenja: učenici navode imena i opisuju geometrijska tijela i figure.

14. ČVRSTI, MEKI I SAVITLJIVI VAJARSKI MATERIJALI

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da nabroji čvrste, meke i savitljive vajarske materijale.

Pojmovi: vajarski materijali

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: komadi savitljive žice savijene na krajevima

Motivacija

U udžbeniku su primjeri sljedećih vajarskih materijala: glina (od koje se pravi crijep kuće), drvo, kamen, žica. Nastavnik podstiče učenike da prepoznaju i nabroje te materijale na primjeru kuće. Nastavnik zajedno s učenicima navodi primjere gdje se sve mogu sresti s ovim materijalima.

Aktivnosti

U udžbeniku su, na radnoj stranici, primjeri skulptura na kojima se uočava primjena čvrstih, mekih i savitljivih vajarskih materijala. Učenici treba da napišu naziv materijala od kojeg su napravljene skulpture.

Zatim nastavnik podstiče učenike da savijanjem žice ostvare neku svoju vajarsku zamisao. Upućuje ih da odvoje vrijeme za odluku koji motiv žele da predstave, a nakon toga da pristupe radu. Učenici oblikuju skulpturu od žice.

Vrednovanje

Nastavnik zajedno s učenicima posmatra radove. Komentarišu ih pa onda vrednuju sopstvene i ostale radove. Vrednuju trodimenzionalnost rada, zatim izabrani motiv koji je predstavljen savijanjem žice, te na koji je način to ostvareno. Vrednuju spretnost i sposobnost učenika u radu sa žicom. Na kraju vrednovanja utvrđuju radove koji postižu očekivani likovni nivo, te komentarišu radove koji od njega odstupaju u pozitivnom ili u negativnom pravcu.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 7.
Aktivnost učenja: učenici izrađuju vjetrenjaču.

15. CJELINA I DJELOVI SKULPTURE

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da nabroji pojmove *cjelina* i *djelovi skulpture*.

Pojmovi: dodavanje materijala

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: glina

Motivacija

Nastavnik objašnjava učenicima šta je totem. To je najčešće životinja koja u nekim kulturama predstavlja simbol predaka, a s kojim se ljudi osjećaju posebno povezani i ukazuju mu poštovanje. U udžbeniku su na primjeru totema i njegovih djelova objašnjeni *cjelina* i *djelovi skulpture*. Nastavnik podstiče učenike da prepoznaju i komentarišu primjer iz udžbenika, koji je vrlo jednostavan, jer nizanje ide samo u visinu. Zajedno uočavaju da se dodavanjem dio na dio formira skulptura, to jest cjelina. Nastavnik usmjerava učenike da pažljivo posmatraju toteme i njihove djelove.

Aktivnosti

Učenici imaju zadatak da nizanjem djelova gline formiraju sopstveni totem. Nastavnik im demonstrira na koji će način učvrstiti svoj totem koristeći drvene štapiće. Učenici odvajaju komade gline koje zasebno oblikuju. Tada ih spajaju nizanjem u vertikalnu cjelinu kao totem.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Vrednuju načine formiranja cjeline totema od djelova. Na kraju vrednovanja utvrđuju radove koji postižu očekivani likovni nivo, te komentarišu radove koji od njega odstupaju u pozitivnom ili u negativnom pravcu.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 4. Aktivnosti učenja: učenici razgovaraju o predmetima iz prošlosti koje su koristili njihovi preci; obilaze muzej u svom mjestu ili zbirku eksponata (ukoliko su u mogućnosti).

16. DODAVANJE I ODUZIMANJE MATERIJALA

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da analizira postupnost oblikovanja oduzimanjem i dodavanjem materijala.

Pojmovi: oduzimanje i dodavanje materijala

Likovna sredstva: glina, štapić za sladoled ili mala kašika, plastična ili drvena špahla

Motivacija

Nastavnik podstiče učenike da zajedno komentarišu prilog iz udžbenika pomoću kojeg uočavaju da pri vajanju mekim materijalima možemo koliko hoćemo da dodajemo ili oduzimamo materijal, i da je to postupak kojim mijenjamo izgled skulpture. Nastavnik prezentuje učenicima različita priručna sredstva pomoću kojih mogu da oblikuju skulpture. Nastavnik upućuje učenike da koriste priručna sredstva koja su donijeli od kuće (ne moraju da kupuju špahle).

Aktivnosti

Učenici koriste priručna sredstva koja imaju i vajaju skulpture kakve zamisle, tj. onakve kakve bi voljeli da imaju u svojoj sobi. Dodavanjem i oduzimanjem materijala, oni formiraju cjelinu skulpture.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Vrednuju i opisuju načine dodavanja i oduzimanja materijala koje su sprovodili u procesu oblikovanja skulpture, tragove priručnih sredstava kojima su se koristili pri oblikovanju. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

17. OTISKIVANJE I ŠTAMPANJE RAZLIČITIH POVRŠINA

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da objasni razliku između crteža, slike i grafike, te da samostalno izradi matrice od različitih materijala.

Pojmovi: grafika, otiskivanje, štampanje

Korelacija: Priroda i društvo

Likovna sredstva: tempere, četkice, paleta, čaša za vodu, voće, povrće, karton, čaše (najbolje plastične), tanjirići (ako imaju reljefnu površinu), viljuške (mogu i plastične), ključevi, metalni novac...

Napomena: Nastavnik ne mora organizovati rad sa svim materijalima koji su pomenuti. Takođe, i dodati materijale koji se mogu otiskivati a nijesu na spisku.

Motivacija

U udžbeniku su predstavljeni crtež, slika i otisak jednog istog motiva. Nastavnik podstiče učenike da uoče i komentarišu linijski predstavljen motiv, zatim bojom oslikan i, na kraju, onaj odštampan na površini papira. Zajedno komentarišu objašnjenje da su crtež i slika umjetnička djela kod kojih odmah vidimo rezultat svog rada, a da kod grafike moramo već imati predmet koji otiskujemo ili matricu koju je potrebno sami da oblikujemo. Tek nakon otiskivanja dobija se grafički otisak. Nastavnik demonstrira učenicima postupak nastanka crteža, slike i grafike.

Nastavnik podstiče učenike da opišu razliku između crteža, slike i grafike.

U nastavku su dati primjeri predmeta, voća ili povrća koji se mogu koristiti za štampanje.

Aktivnosti

Pomoću predmeta koje mogu štampati i napravljenih matrica od voća i povrća, učenici treba da otiskuju šare na vrhu za novogodišnju jelku. Oni oblikuju matrice koje su im potrebne za otiskivanje. Planiraju kako će rasporediti te otiske s otiscima od gotovih predmeta.

Nastavnik podstiče učenike na praktičan rad, a učenici ispunjavaju površinu date forme vrha za novogodišnju jelku u udžbeniku.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika. Zajedno opisuju otiske koje vide na radovima i povezuju s predmetima i oblicima od kojih su nastali (matrice koje su oblikovali rezanjem voća i povrća). Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

Napomena

Korelacija s nastavnim predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 3.
Aktivnost učenja: učenici izrađuju tekstualne i likovne čestitke.

18. MATRICE OD MEKIH MATERIJALA

Ishod učenja:

Tokom učenja učenik će biti u stanju da samostalno izradi matrice od različitih mekih materijala.

Pojmovi: matrica, pečat

Korelacija: Priroda i društvo, Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost

Likovna sredstva: tempere, četkice, paleta, čaša za vodu, razni kartoni, sunđeri, truleks krpe

Motivacija

U udžbeniku je prikazan postupak korišćenja mekih materijala za oblikovanje matrica koje se koriste za štampanje. Nastavnik podstiče učenike da se koncentrišu na korake koje je potrebno napraviti da bi odštampali „Pačje jezero“. Nastavnik pomaže učenicima pri rezanju matrica i podstiče ih da to rade polako. Upućuje ih da pažljivo prate način crtanja pačića i da slijede korake koji su predstavljeni u udžbeniku.

Aktivnosti

Učenici režu matrice i otiskuju na dati crtež jezera u udžbeniku i tako nižu otiske.
Učenici završavaju „Pačje jezero“ tako što pačićima otiskuju kljunove i oči vrhom olovke.

Vrednovanje

Nastavnik podstiče učenike da zajedno posmatraju, komentarišu i vrednuju svoje radove i radove ostalih učenika, tj. otiske nastale od matrica truleks krpe, sunđera i kartona. Nastavnik takođe obraća pažnju na spretnost i sposobnost u radu učenika s različitim materijalima i izradi matrica. Nastavnik zajedno s učenicima utvrđuje zašto su neki radovi više a neki manje uspješni.

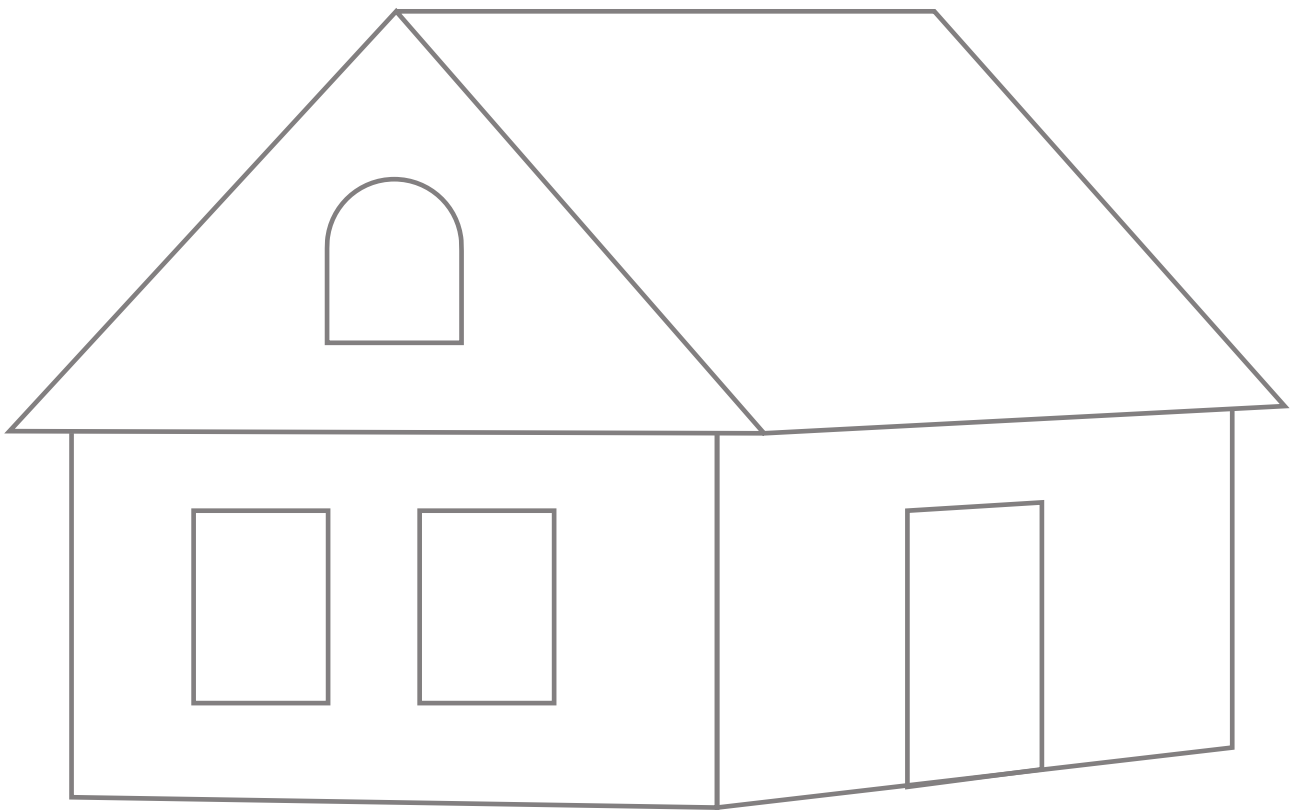
Napomena: Korelacija s nastavnim predmetom Priroda i društvo, kroz obrazovno-vaspitni ishod 5.

Aktivnosti učenja: učenici razgovaraju o međusobnoj povezanosti živih bića; prepoznaju različita životna staništa i navode biljke i životinje koje žive u njima.

Prilog 1

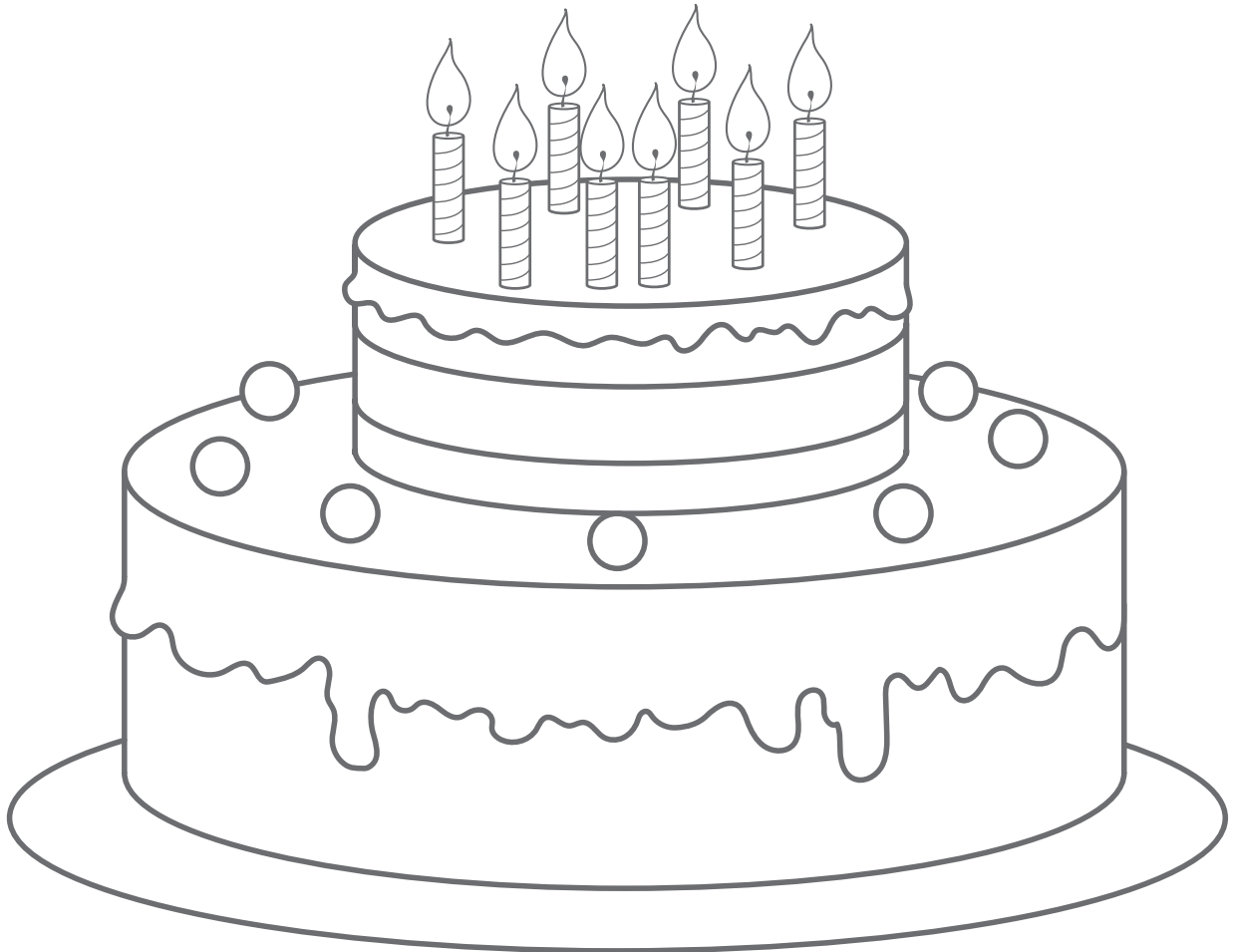

Prilog 2

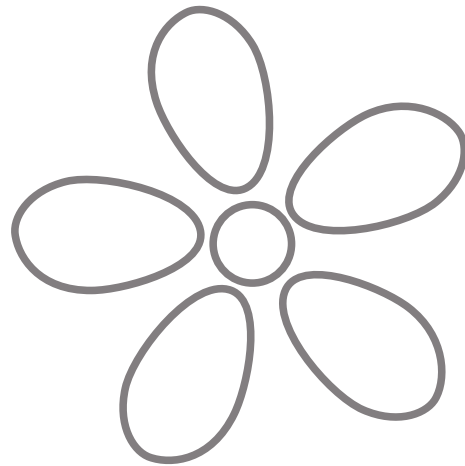
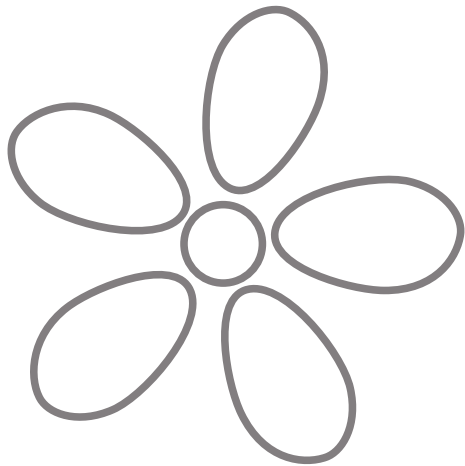
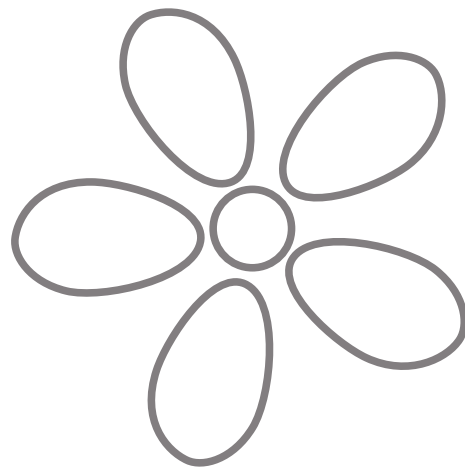
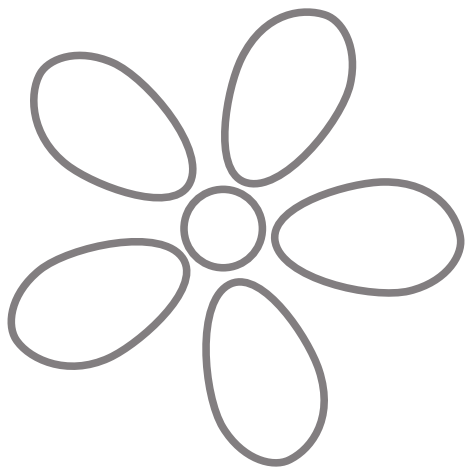
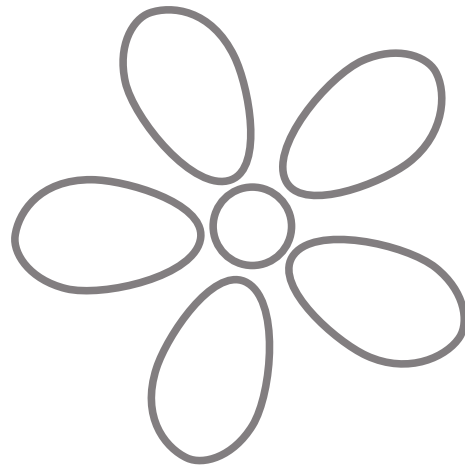
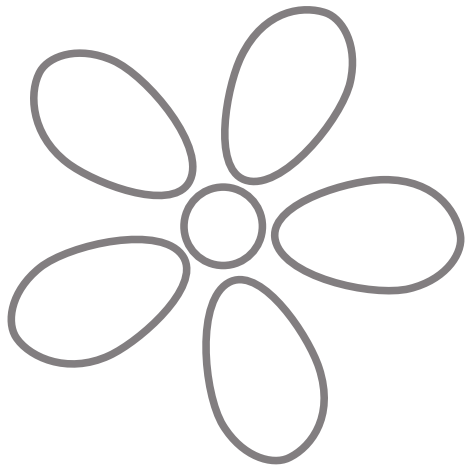

Prilog 3

Prilog 4

LITERATURA

- B. Karlavaris, *Metodika nastave likovnog vaspitanja*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1987.
- B. Karlavaris, *Metodika likovnog odgoja II*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1988.
- B. Karlavaris, *Metodika likovnog vaspitanja III*, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1978.
- B. Karlavaris, M. Kraguljac, *Razvijanje kreativnosti putem likovnog vaspitanja u osnovnoj školi*, Prosveta, Beograd, 1981.
- D. Belamarić, *Dijete i oblik*, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- D. Kušević, *Likovno-umjetničko djelo u nastavi likovne kulture*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, Split, 2019.
- H. Berce Golob, *Likovno vaspitanje, priručnik za nastavnike razredne nastave*, DSZ, Ljubljana, 1991.
- I. Ivić, A. Pešikan, S. Antić, *Aktivno učenje 2: priručnik za primjenu metoda aktivnog učenja/nastave*, nstitut za psihologiju, Beograd 2001.
- L. Petrač, *Dijete i likovno umjetničko djelo*, Alfa, Zagreb, 2015.
- M. Brajčić, M. Šućur, *Učestalost upotrebe likovno-umjetničkog djela u nastavi likovne kulture*, naučni rad, Nova prisutnost-časopis, KRAK, Zagreb, 2019.
- M. Butina, *Elementi likovne prakse*, Debora, Ljubljana, 1997.
- M. Kraguljac, B. Karlavaris, *Estetsko procenjivanje u osnovnoj školi*, Umetnička akademija, Beograd, 1970.
- M. Duh, T. Vrlič, *Likovna kultura za prvi ciklus devetogodišnje osnovne škole*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2004.
- M. Duh, T. Zupančić, *Metod estetskog transfera – opis specifične likovno-didaktičke metode*, Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje, Zagreb, 2011.
- M. Peić, *Pristup likovnom djelu*, Školska knjiga, Zagreb, 1973.
- N. Grgurić, M. Jakubin, *Vizuelni odgoj i obrazovanje*, Educa, Zagreb, 1995.
- R. Anhajm, *Umjetnost i vizuelno opažanje*, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1991.
- S. Filipović, *Metodika likovnog vaspitanja i obrazovanja*, Univerzitet umetnosti, Klett, Beograd, 2011.
- T. Zupančić, *Metode likovno-pedagoškog koncepta*, Zavod za školstvo RS, Ljubljana, 2006.

